

LUNDS
UNIVERSITET

Institutionen för psykologi
Psykoterapeutprogrammet

Samforskning:

en kvalitativ studie om samforskning som kvalitets- och
utvärderingsmetod

Ann-Charlotte Alm Reich & Anette Axelsson

Psykoterapeutexamensuppsats. 2021

Handledare: Per Johnsson

Examinator: Håkan Johansson

Abstract

The aim of the study was to investigate the evaluation method of co-research. Based on three main questions, the authors have, through interviews, both individually and in focus groups, tried to reach an in-depth understanding of the benefits and difficulties of co-research, and how this compares to society's demands for evaluation and evidence. Individual interviews were conducted with four different family therapists in a working group of nine people. In addition, four family therapists participated in a focus group, three of whom were also interviewed individually. The material was analyzed with thematic analysis and nine themes were identified. Each theme was discussed in relation to issues and theory. In essence, the study showed that the experience with co-research was predominantly positive. The participants described in unison how they gained new knowledge about what seems to be important in the treatment work, knowledge that is passed on in the further work with new clients. Based on the fact that the experiences of the different participants in co-research were so consistent, the authors chose to refer to them as a group. The silent knowledge proved to be an important factor in what clients appreciated with the treatment they had been subjected to; the importance of small gestures linked to treatment quality and relationship was evident in the study results. In relation to the results of the study, implications for future research are discussed, which is, for example, about the importance of the relationship between teacher and student linked to results.

Keywords: co-research, relationship, thematic analysis, evidence, silent knowledge

Sammanfattning

Studiens syfte var att undersöka utvärderingsmetoden samforskning. Utifrån tre huvudfrågor har författarna genom intervjuer, både enskilda och i fokusgrupp, försökt nå en fördjupad förståelse för vilka fördelar och svårigheter som finns med samforskning, samt hur denna står sig i förhållande till samhällets krav på utvärdering och evidens. Enskilda intervjuer genomfördes med fyra olika familjebehandlare i en arbetsgrupp om nio personer. Dessutom deltog fyra familjebehandlare i en fokusgrupp, varav tre av dessa även blev enskilt intervjuade. Materialet analyserades med tematisk analys och nio teman identifierades. Varje tema diskuterades i relation till frågeställningar och teori. I huvudsak visade studien att erfarenheterna av samforskning var övervägande positiva. Deltagarna beskrev samstämmigt hur de via samforskningen fått ny kunskap om vad som verkar vara viktigt i behandlingsarbetet, kunskap som förs vidare i det fortsatta arbetet med nya klienter. Utifrån att de olika deltagarnas erfarenheter av samforskning var så överensstämmande, valde författarna att referera till dem som en grupp. Den tysta kunskapen visade sig vara en viktig faktor i vad klienterna uppskattat med den behandling de varit föremål för; de små gesternas betydelse kopplat till behandlingskvalitet och relation var något som framkom i studiens resultat. I förhållande till studiens resultat diskuteras implikationer för framtida forskning, vilket exempelvis handlar om relationens betydelse mellan lärare och elev kopplat till resultat.

Nyckelord: samforskning, relation, tematisk analys, evidens, tyst kunskap

Tack

Vi vill tacka våra deltagare som så generöst delade med sig av sina kunskaper och erfarenheter. Ett stort tack till vår handledare Per Johnsson som på ett tillmötesgående och engagerat sätt hjälpte oss igenom detta arbete.

Innehållsförteckning

Teori	1
<i>Vad är samforskning?</i>	1
<i>Samforskningens ursprung</i>	2
<i>Samforskningens innersta kärna</i>	3
<i>Kunskap</i>	4
<i>Språket</i>	4
<i>Reflekterande team</i>	5
<i>Den hermeneutiska cirkeln</i>	6
<i>Andra ordningens cybernetik och multivers</i>	7
<i>Intersubjektivitet</i>	7
<i>Forskning och evidens</i>	8
<i>Tidigare forskning</i>	10
Syfte.....	17
Frågeställningar	17
Metod	17
Deltagare och urval.....	18
Förförståelse	19
Material.....	19
Procedur.....	19
Etik	21
Resultat.....	22
Detaljer	22
Ombytta roller	23
Mellanmännsliga relationer och dialoger	24
Kunskap.....	25
Jämvikt	26
Inre och yttre förutsättningar	27
Hinder och svårigheter.....	28
Vinster	28

Evidens	30
Diskussion	31
Detaljer	31
Ombytta roller	32
Mellanmänskliga relationer och dialoger	33
Kunskap	34
Jämvikt	35
Inre och yttre förutsättningar	35
Hinder och svårigheter.....	36
Vinster	37
Evidens	38
Metoddiskussion.....	39
Framtida forskning	41
Referenser.....	44
Bilaga 1. Intervjuguide fokusgruppen.....	47
Bilaga 2. Intervjuguide enskilda intervjuer	48
Bilaga 3. Samtyckesblankett	49

Samforskning:

en kvalitativ studie om samforskning som kvalitets- och utvärderingsmetod

Teori

I detta avsnitt redogörs för teorier som hänger samman med samforskning. Avsnittet börjar med att beskriva begreppet samforskning och dess ursprung. Samforskningens essens beskrivs, och sedan följer korta redogörelser för begrepp som kan förknippas med samforskningen. De avslutande delarna handlar om forskning, evidens samt olika studier där man arbetat med samforskning.

Vad är samforskning?

Samforskning går ut på att bjuda med klienten som medforskare i att förstå vad som var verksamt eller inte i behandlingen. I samforskningssamtalen utgår man från att klienten är expert på vad som varit hjälpsamt (Wächter, 2006). Det finns många olika sätt att bedriva samforskning. Ett sätt kan vara att behandlaren bjuder in två kollegor, där den ena får rollen som intervjuare och den andra reflektör, samt den klient/familj som behandlaren arbetat med. Ofta har behandlaren frågat familjen om de vill delta redan i samband med avslutningen av behandlingen. Samforskningssamtalet börjar med att behandlaren intervjuas om vilket/vilka teman hen är nyfiken på (Koser, 2018).

Ett annat sätt att använda samforskning är att bjuda in klient och terapeut till att samtidigt bli intervjuade av någon som inte har några förkunskaper om vare sig terapi eller klient, och där kollegor samt inbjudna chefer inom organisationen lyssnar bakom en envägsspegel (Söderquist, 2011). Samforskningssamtal kan användas som utvärdering och kvalitetssäkring. Genom att en utomstående person intervjuar behandlaren och klienten om de samtal de haft tillsammans, sätter sig behandlaren i en lärande position och får därmed kunskap från klienten om vad som varit värdefullt i behandlingen ((Buvik & Wächter, 2006).

Gustafsson och Weine (2006) har i sitt arbete med samforskning upptäckt att det är ett sätt att synliggöra den s.k. tysta kunskapen. Koser (2018) frågade sig huruvida det är möjligt att synliggöra den s.k. tysta kunskapen. Slutsatsen var att det är möjligt, men det kräver hårt arbete genom att terapeuterna måste arbeta med hur de ställer frågorna och hur de skapar förutsättningar för en dialog. Den tysta kunskapen är central i samforskningssamtal. Man vill få fram detaljer på mikronivå, t.ex. vad ett ord som nöjd egentligen innebär för klienten och likaså vad det betyder för terapeuten. Vi tolkar varandra genom språket både med och utan ord, och vi skapar en mening för oss själva i samtalet med den andre.

I samforskningssamtalen skapas en mängd berättelser och tolkningar; en berättelse tar slut, en ny tanke formas och ytterligare beskrivningar kommer fram. Begreppet mångfald blir tydlig i samforskningssamtalen; en mångfald av olika röster och berättelser. Tanken eller förhoppningen med samforskning är, att terapeuterna ska utvecklas både enskilt och som team och således bidra till en kunskapshöjning som kommer klienterna till gagn (Koser, 2018). Den kunskap som behandlaren har inhämtat från samforskningssamtalen integreras och används i det fortsatta arbetet, och på så vis återförs vinsten i form av kunskap in i verksamheten direkt (Kjellberg, 2001).

Lundsby et al., (2010) skrev om att det inte finns någon hierarki mellan olika beskrivningar som kommer fram i mötet mellan olika individer; alla beskrivningar är lika sanna och en riktig framställning av det som observerats. I ett samforskningssamtal får terapeuterna en återkoppling på det arbete som gjorts tillsammans med familjen. Klienterna eller familjen får möjlighet att delta i den process som skett både vad gäller förändring och samarbete; i och med det förändras det hierarkiska förhållandet mellan terapeut och klient. Klienten/familjen kan delta och mötas i en mer jämlik relation (Mårtensson Blom, 2006).

Faktorer som framkommit i olika samforskningsintervjuer om vad som är hjälpsamt i behandling och terapi är bland annat betydelsen av respektfullt bemötande, att bli lyssnad på, att alla får komma till tals, att terapeuten hjälper klienten att sätta ord på känslor och ställer frågor som leder till eftertanke, att ha inflytande på samtalen, att få konkreta tips samt att få lyssna på terapeuternas reflektioner (Borgengren & Wahlström, 2008).

Samforskningens ursprung

Begreppet samforskning har funnits sedan nittiotalet. Det var Tom Andersen, den norske psykiatriprofessorn, som myntade begreppet. Andersen (1995) skrev om att kvaliteten på relationen mellan terapeut och klient har en betydande roll i utfallet av terapin; desto bättre relation mellan terapeut och klient, desto större är chansen att terapin kommer påverka klienten positivt. Utifrån att relationen är viktig i det terapeutiska arbetet, frågade sig Andersen vilken typ av kunskap som terapeuten behöver ha. Med utgångspunkt från fyra olika typer av kunskap har Andersen kommit fram till att relationell respektive kroppslig kunskap är de mest viktiga att förstå/behärska som terapeut. De andra två kunskaperna han talade om var rationell- och praktisk kunskap; rationell kunskap åsyftar den kunskap man får från litteratur och föreläsningar, och den praktiska kunskapen som erhålls av att t.ex. studera hur andra terapeuter arbetar. Även om vi behöver alla fyra kunskaper i arbetet med terapi,

kom Andersen som sagts fram till att den relationella- och den kroppsliga kunskapen var de viktigaste för terapeuten att behärska. Relationell kunskap syftar på att kunna hitta en position i mötet med andra som gagnar alla som deltar i mötet. Den kroppsliga kunskapen omfattar all den feedback vi får via våra sinnen, vilket bidrar till att vi kan formulera upplevelsen i ord. Den kroppsliga kunskapen ses i detta sammanhang, alltså i terapeutiskt arbete, vara avgörande för att nå relationell kunskap.

Andersen (2011) talade om två sorters förändring; den ena handlar om att påverka eller instruera en annan person att göra annorlunda. När en person blir instruerad att förändra sitt sätt, blir ofta dennes sätt mer begränsat än tidigare; exempelvis barnet som skräms till tystnad. Den andra typen av förändring är istället något som sker inom en person och resulterar i något nytt och utvidgat för denne i sitt sätt att vara. Denna typ av förändring kommer framförallt i samspel med andra människor, och det är endast jag själv som kan göra förändringen. Vi kan inte förändra en annan människa, men en människa kan förändra sig själv i samspel med andra.

Andersen (2011) skrev att en person är i ständig rörelse och i en inre konversation med sig själv, en yttre konversation med andra och är hela tiden i en process med att skapa och återskapa åsikter och sig själv. En människa kan förändras i denna rörelse, i språket, i samtalet eller i förhållande till andra. Med utgångspunkt i att människan, och i det här fallet terapeuten, endast kan förändra sig själv, frågade sig Andersen (2011) hur terapeuten ska kunna veta eller förstå om dennes samtal med klienten bidrar till att det blir bättre eller sämre för klienten. Han frågade sig hur vi som terapeuter kan få fram den kunskapen. Tillsammans med kollegor började Tom Andersen bjuda in klienter till ett samtal en tid efter att terapin var avslutad; det var ett samtal om samtalen, ett samtal med fokus på processen och inte innehållet i terapin. Detta var början på det som kom att bli samforskning och det skedde i början av nittiotalet (Andersen, 1995).

Samforskningens innersta kärna

I gemenskapen, i samtalen, i språket, i kulturen skapas de mellanmänskliga relationerna. Människans förförståelse skapas i den kultur eller i det sammanhang hen befinner sig i. Den hermeneutiska cirkeln kallas den process som sker i möten mellan människor där nya upplevelser påverkar och förändrar ens förförståelse. I mötet med en annan människa oavsett vad man har för förförståelse, kommer mötet ge en upplevelse av något som man aldrig tidigare upplevt. Det är i möten människor emellan som livet formas och har betydelse för hur

vi lever. Livet är ständigt i rörelse och möten mellan människor skiftar ständigt. Det är i gemenskapen med andra människor som språket skapas; det skapas en språkgemenskap som ger uttryck i samtal. Genom samtalen och orden skapas en mening och utifrån den meningen skapas människans förförståelse (Andersen, 2001).

Samforskning består av olika delar som är sammankopplade. För att förstå helheten behöver vi även förstå delarna (Ödman, 1979). Nedan redogörs för olika begrepp kopplade till samforskningens essens.

Kunskap

Kunskaper kan inhämtas på olika sätt och kan delas in i olika sorters kunskap. Påståendekunskap är praktisk kunskap som kan formuleras i text och ord. Kunskap som bygger på praktiska erfarenheter kallas för färdighetskunskap. Färdighetskunskap kan exempelvis handla om hur man gjorde för att uppnå ett gott samtalsklimat i ett samtal med klienter, och den är inte lika enkel att formulera. En ännu svårare kunskap att beskriva i ord är förtroendehetskunskapen. Här handlar kunskapen om hur till exempel ett ljud från ett instrument kan beskrivas, eller hur man kan förmedla något i ett samtal till någon som aldrig varit med om en sådan situation. Andersen (1995) använde kroppslig- respektive relationell kunskap som begrepp till det som också kallas tyst kunskap. Det är en väsentlig del av det terapeutiska arbetet, som är viktigt att förstå och undersöka. Buvik och Wächter (2006) har bland annat undersökt den tysta kunskapen i sin studie att pröva samforskningssamtal på olika sorters metoder som användes på en BUP-mottagning. Då den tysta kunskapen bäst förstås genom konkreta exempel, försökte de få både klienter och behandlare att uttrycka sig så konkret som möjligt. Att ställa följdfrågor är viktigt i sammanhanget; när t.ex. föräldern säger att hen har förtroende för behandlaren, blir följdfrågan att be klienten vara konkret, dvs. vad gjorde behandlaren så att det kunde kännas förtroendefullt.

Språket

Inom socialkonstruktionismen anser man att kunskap skapas och inte upptäcks. Kunskapen skapas inte inom individen utan i interaktionen med andra genom språket och samtalen, och den bidrar till livsberättelser och en världsbild. Språket förmedlar och formar verkligheten. Vi förmedlar det vi varit med om och på så sätt lär vi känna vår verklighet. Språket formar oss också genom det sätt vi berättar om det vi varit med om och vilka ord vi väljer att använda (Andersen, 2001). Språket är människans främsta medel för att skapa och förstå den verklighet och den värld hen lever i. Människan agerar, reagerar, relaterar, påverkar

och förändrar genom språket. I det psykoterapeutiska samtalet är språket, orden och narrativet en central del (Anderson, 1999). I Seikkulas (1996) bok står att läsa om föräldrar som efter dotterns död inte klarade att fortsätta leva tillsammans på grund av att de uppfattade dotterns olycka så olika. Föräldrarna och deras nätverk bjöds in till samtal, där alla fick möjlighet att berätta sin historia kring olyckan. Detta ledde till att de gamla historierna upplöstes och ersattes med nya som alla kunde ta del av och ta till sig. Det blev ett samtal som var läkande för alla. Orden betyder i sig ingenting utan den förståelseprocess som skapas i en dialog. Människans psykologiska verklighet skapas i den process som blir av dialogen; egna ord får mening när de blandas med andras ord, de andras ord görs om för att passa individens egna språk (Seikkula, 1996).

Nära kopplat till språket ligger den narrativa terapin, vilket kännetecknas av ett respektfullt och icke klandrande bemötande. Det är klienten som är experten i mötet mellan terapeut och klient, hen är expert på sitt eget liv. Det finns en tilltro till människors egen kraft och förmåga; synen på människan är att hen besitter ett gott omdöme som kan hjälpa hen att få bukt med de problem som står i vägen för ett gott mående. Det är människors berättelser som är i fokus i terapin, och tillsammans utforskar terapeut och klient på vilket sätt berättelsen påverkar personen och hur den har formats. För att ett problem ska fortsätta vara ett problem behöver det finnas trosföreställningar som styrker att det är ett problem (Morgan, 2007).

Reflekterande team

Reflekterande team är en del av samforskningen. Andersen (2011) beskrev hur en person som befinner sig i lyssnarposition deltar i sin inre dialog. Den som är i reflekterande position lyssnar under tystnad och letar i sitt inre efter ytterligare beskrivningar av det som sägs; man frågar sig om där finns alternativa förklaringar till det som kommer fram. Att kunna växla mellan en lyssnande- och reflekterande position i ett samtal blir i detta perspektiv som att kunna växla mellan yttre och inre samtal, där den reflekterande positionen skapar rum för det inre samtalets perspektiv av det yttre.

Sundet (2006) resonerade kring användningen av reflekterande processer och lyfter fram ordet beröring som centralt för den reflekterande processen. Beröringen blir en metafor som pekar på likheter mellan fysisk beröring och vad som händer när man är i en lyssnar- och mottagarposition. Precis som i en fysisk beröring så påverkas man kroppsligt genom känslor och bilder.

Den narrativa terapin bidrar med en form av reflekterande position i form av så kallat utomstående vittne. Det kallas för definitionsceremonier och handlar om att hjälpa människor ur socialt konstruerade normer, där de döms som inkompetenta eller misslyckade. Genom utomstående vittnen återges berättelsen i syfte att bekräfta, och att personen får lyssna på sin egen berättelse. Utomstående vittnen har både en lyssnarposition och en berättarposition i samtalet (White, 2012).

Den hermeneutiska cirkeln

Harry Goolishian beskrevs av Andersen (2006) som den person som först underströk vikten av att lämna ingenjörsspråket med tyngd på struktur och samordning och istället sätta uttrycken i centrum. Han menade att det var genom uttrycken som kunskap och förståelse formades.

Den hermeneutiska cirkeln är ett begrepp som handlar om att vi alla har en förförståelse om andra människor. När vi träffar en annan människa tänker vi något om den personen, vi tänker att det finns något inom den personen som kommer att visa sig i mötet. Vi letar helt enkelt efter yttre tecken som kan stämma med vår förutfattade mening om personen. Ibland när vi träffar en människa kanske dennes framtoning inte stämmer med vår förutfattade mening; vi får en ny förståelse om personen och denna nya förståelse påverkar vår förutfattade mening, vilken blir mer nyanserad. Denna cirkelgång kallas den hermeneutiska cirkeln (Andersen, 2011).

Hermeneutiken innefattar begreppet förståelse till skillnad från den naturvetenskapliga traditionen som arbetar med förklaringar. En hjärtinfarkt t.ex. kan förklaras medicinskt och gälla alla som får en hjärtinfarkt; däremot är man inom den hermeneutiska sfären mer intresserad av att förstå. Vad en hjärtinfarkt betyder för individen är olika beroende på person och socialt sammanhang (Andersson, 1979). En annan beskrivning av den hermeneutiska cirkeln kan göras genom att likna det vid att lägga pussel. Den som lägger ett pussel försöker hitta små delar som tillsammans kan utgöra en större del. Hen pendlar mellan att tänka på helheten och delarna, och utan förförståelse om helheten skulle delarna inte på egen hand skapa det färdiga pusslet. Utan delarna är det å andra sidan också omöjligt att lägga färdigt pusslet, eftersom helheten inte kan förstås utan delarna. Förståelsen kännetecknas av det intuitiva pendlandet mellan del och helhet, vilket således kan beskrivas som den hermeneutiska cirkeln som i sin tur är ett begrepp för hur tänkande, förståelse och tolkning fungerar (Ödman, 1979). Koser (2018) skrev om att samforskningen, till skillnad från den

naturvetenskapliga traditionen, som ser på kunskapsinhämtning som något observerbart och sant, rör sig inom den reflekterande domänen där alla är subjekt och tillsammans skapar ny kunskap.

Andra ordningens cybernetik och multivers

Begreppen första- respektive andra ordningens cybernetik syftar inom den systemteoretiska disciplinen på en skillnad i hur man ser på förändring inom ett system och hur den skapas. I första ordningens cybernetik åtskiljs systemet (familjen) och betraktaren (terapeuten), där verkligheten förmodas existera på egen hand skild från den som observerar den. I den andra ordningens cybernetik resonerar man istället att alla, för att använda de begrepp som är aktuella i denna studie, familj och terapeut, ingår i samma system av observatörer (Lundsbye et al., 2010). Det är i denna senare sfär som samforskningen finns. I ett systemiskt perspektiv utifrån andra ordningens cybernetik utforskar terapeuten de cirkulära processerna som pågår både inom och mellan individerna, samtidigt som hen är en del i den systemiska feedback-loopen (Petitt, 2016).

Ett annat sätt att beskriva första- resp. andra ordningens cybernetik, är att det innebär två olika sätt att se på ett problem. I första ordningens cybernetik ser vi på ett problem som något i sig självt, t.ex. en sjukdom. Om vi ser på problemet utifrån andra ordningens cybernetik, beskrivs problemet som en del av ett större sammanhang som är föränderligt (Andersen, 2011).

Nära kopplat till detta är begreppet multivers, som innebär ett universum, med oändligt antal uppfattningar om verkligheten (Lundsbye et al., 2010). Koser (2018) talade om hur olika berättelser växer fram i samforskningssamtalet och hur reflektionerna skapar ytterligare berättelser och gör verkligheten nyanserad, vilket kan anknytas till begreppet multivers.

Intersubjektivitet

Begreppet intersubjektivitet handlar om sfären mellan människor, en sfär i vilken människan ordlöst kan dela erfarenheter och känslor. Människor möts och en kontakt skapas, i denna kontakt uppstår ett fält mellan individerna och i detta fält finns våra inre liv med tankar och känslor. Vi människor är i mötet med andra upptagna med, både på en medveten nivå (explicit) och på en omedveten nivå (implicit), att fundera på hur vi uppfattas av andra samt vad de tänker, känner och vill. Vi försöker helt enkelt förstå vad som händer mellan oss (Mårtensson Blom & Wrangsjö, 2013).

Forskning och evidens

Hur vet vi som arbetar med behandlingsinsatser att det vi gör är hjälpsamt för klienterna vi möter? Hur vet vi att insatser inte bidrar till att konservera missförhållanden genom att lindra det värsta? Att erbjuda effektiva behandlingsinsatser innebär stora vinster för individer, familjer och barn men ger också stora samhällsekonomiska vinster (Kjellberg, 2001). Under många år har det förts diskussioner kring om hur det psykosociala arbetet kan bli mer klientinriktat och samtidigt visa på resultat och effektivitet. Gustafsson och Weine (2006) beskrev hur socialtjänstens behandlingsinsatser varit ifrågasatta gällande dess effektivitet, vilket bidragit till efterfrågan av evidensbaserade metoder.

Wächter (2006) beskrev hur de manualbaserade metoderna som kommit att bli vanliga inom det sociala arbetet, ifrågasätter relationens betydelse när man arbetar med människor. Det är manualen/metoden som lyfts fram som det viktiga och inte mötet mellan terapeut och klient och den senares erfarenheter. Samforskning kan ses som en motvikt eller ett alternativ till detta. Wallmark (2008) skrev om att vi lever och arbetar i ett samhälle som strävar efter evidens och mätbarhet, vilket är viktigt men vi behöver även få kunskap och våga se en mångfald av olika sätt att mäta på för att inte tappa bort värdet av de mellanmänniska relationerna. Forskning pågår på olika metoder för att finna bevis för vilken/vilka som är mest effektiv. Det finns goda skäl för att de behandlingsmetoder som erbjuds inom socialtjänsten bör utvärderas och mätas; det ligger i skattebetalarnas intresse att veta hur pengarna används. Dessutom ska klienterna veta att de får behandling som har forskningsstöd. Det finns dock problem med att forska på olika behandlingsmodeller. Till skillnad från den medicinska traditionen, där man forskar på behandling av en specifik sjukdom, är det inom det psykosociala/psykoterapeutiska behandlingsområdet svårare att avgränsa problemet. En klient kommer med ett problem, det kan vara våld i familjen, och söker hjälp. Våld i familjen kan innebära en rad olika situationer och svårigheter beroende på klient/familj; varje familj har sin unika situation. Variablerna kan bli många och olika för varje enskild familj, och därmed blir det svårt att avgränsa problemet.

Ett annat problem är att det är svårt att beskriva den behandlingsmetod som ska undersökas på ett klart sätt och göra den generaliserbar för andra behandlare, då frågan är om en terapeutisk behandlingsmetod kan plockas ut från det sammanhang den är i. Ett tredje problem utifrån ovanstående är, att det är svårt att jämföra behandlingsresultat från olika behandlingar på olika ställen som givits till klienter med samma avgränsade problem. Man ser

på behandlingsmetoderna som en helhet, avgränsar dessa och gör utvärderingar som ska skapa förståelse för vad som är verksamt i mötet mellan klient och behandlare/terapeut, trots att en metod innehåller många olika parametrar beroende på sammanhang och person. Man får inte svar på vad som är effektivt i det specifika terapeutiska mötet med denna typ av forskning. Det är många olika faktorer som påverkar huruvida en behandling är till nytta för en klient. Det är ett komplext nätverk av faktorer som inte går att ta hänsyn till i sökandet efter evidens (Wallmark, 2008).

Kunskap om vad som fungerar i behandlingar inom det psykosociala området, behöver sökas i metoder som fokuserar på mötet mellan klient och behandlare (Wallmark, 2008). Utifrån en ansevärd mängd recensioner av litteratur som handlar om vad som är viktigt för ett gott behandlings- eller terapieresultat, har Lambert et al. (2001) kommit fram till några slutsatser. Dessa slutsatser var att relationsfaktorer står för 30 % av vad som är viktigt för hur nöjd klienten var efter terapin, faktorer som påverkar klienten utanför terapin utgör 40 % av det som är hjälpsamt, medan förväntningar och teknik/metod står för 15 % vardera.

En fråga Andersen (1996) ställde sig är huruvida mänskliga fenomen, exempelvis behandlingsmetod, är tillräckligt fasta i sin form för att forskas på. Är fenomenet tillräckligt oberoende av omständigheterna, att man kan förutse vad som kommer hända genom att förstå fenomenet i sig självt? Om fenomenet är beroende av kontexten, kan forskaren då förstå kontexten tillräckligt mycket för att kunna förutse fenomenets variationer över tid? Förståelsen är viktig i forskningssammanhanget eftersom den visar på vilket sätt forskaren ser på människan. Andersen (1996) beskrev två olika forskningsstilar, där forskaren i den ena traditionen ser på människans beteende som symtom på bakomliggande strukturer, där dessa strukturer ses som stabila över tid. Språket antas i detta synsätt ha endast en förmedlande funktion, och förändring kan komma till stånd t.ex. genom utifrån kommande råd och förklaringar. Forskaren är en observatör och använder ofta strukturerade intervjuer eller frågeformulär där ett svar kan väljas. I den andra kategorin ser man på människan som rörlig i den bemärkelsen att hen förhåller sig till olika omständigheter och hela tiden förändras beroende på situation. Man ser på människan som varandes i världen genom relationer där språket uttrycks både via orden och kroppen. Kunskap fås genom relationer till andra och är ingenting som skapas i en individuell oberoende kognitiv handling. Utifrån två synsätt att förstå människan och språket, ställde sig Andersen (1996) frågan om de som forskar på behandlingsprocessen ska ha det naturvetenskapliga synsättet med ett språk som säger att

ordet objektivt betyder en sak, eller om de ska ha det hermeneutiska sättet att se på språket där ordet objektivt kan betyda flera saker.

Bergmark & Lundström (2011) ställde frågan om evidensbaserad praktik är en möjlighet inom socialt arbete. Om utgångspunkten är att ett avgränsat problem ska lösas med hjälp av en specifik metod kan det bli problematiskt, eftersom olika studier visar att det inte är metoden i sig som är det avgörande för ett gott behandlingsresultat.

Tidigare forskning

Mårtenson Blom (2006) har i sin artikel beskrivit ett projekt som genomfördes på en barnpsykiatrisk mottagning i Tumba söder om Stockholm. I projektet använde man sig av samforskningen och i artikeln står att läsa om olika erfarenheter från projektet.

Genom samforskningen fick terapeuterna bl.a. svar på frågor som handlar om terapi och förändring. Fokus i samforskningssamtalen var bl.a. kvaliteten på samarbetet mellan terapeut och klient; terapeuterna fick feedback både på sin skicklighet i mötet med klienterna samt sitt yrkeskunnande i stort. Klienterna å sin sida fick möjlighet att bli mer delaktiga i den behandling som skett, vilket bidrog till att den hierarkiska relationen mellan klient och terapeut inte blev lika framträdande. Ny kunskap erhöles på lokal nivå för både klient och terapeut. Den kunskap som terapeuten fått till sig, kan användas både för egen professionell utveckling samt till att förmedla kunskaper till andra inom yrkeskåren; en kunskap som går att generalisera och som kan leda till ett behandlingsarbete där förändring kan ske (Mårtenson Blom, 2006).

Fyra teman utkristalliserade sig i den samforskning som gjordes i Tumba. Det första handlar om frågan som ofta framträdde i samforskningssamtalen: skulle det här ha kunnat lyftas i terapisaftalen? Det handlade ofta om frågor rörande terapins omfattning, om rätt personer är med samt om samtalen berör det som är viktigt. Det visade sig att det ofta hade kunnat vara givande att ta upp dessa i terapisaftalen. Detta i sin tur kan kopplas till poängen med att metakommunicera om terapin tillsammans med klienten, samt vikten av terapeutens transparens och lyhörddhet i mötet med klienten. Det andra temat belyser terapeutens förmåga till att balansera och att hitta en rytm, ett tempo och en samklang. Det kan t.ex. handla om balansen mellan tillit och utmaning, vilket visade sig vara av betydelse. Terapeuten behöver kunna vara i båda dessa poler och pendla däremellan. Rytm och tempo mellan terapeut och klient visade sig vara viktigt, inte minst i frågan om hur ny förståelse ska kunna intas. Ett tredje tema handlar om lyssnandet, speglandet, skyddandet och hållandet. Dessa ord kopplas

till att vara mest verksamma i arbetet mot en förändring. Att lyssna och spegla ger förutsättning för att känna sig skyddad och hållen, och att kunna vara i olika spänningsfält. Studiens fjärde tema representerades av att bli berörd tillsammans, att känna och att ha närvaro. I samtalen växte det intersubjektiva fältet, detta skedde av att man delade uppmärksamheten och var inklämmande och upplevde ett syfte eller en mening. Dessa ögonblick visar i efterhand en speciell stund där möjligheten uppstod att föga samman explicit- respektive implicit kunskap. Att en terapeut är berörd visar och möjliggör genuinitet och närvaro. En närvaro där lyssnandet, speglandet, skyddandet och hållandet breddar närvaron och även skyddar det som sägs. Det implicita fältets betydelse i terapi var det som blev den viktigaste lärdomen från projektet med samforskning. Terapeuten behöver kunna vara närvarande på ett sätt som skapar möjlighet för klienten att utvecklas i sitt sätt att vara med andra och sig själv (Mårtensson Blom, 2006).

Ronnås (2014) har i sin studie inom ramen för examensarbete på psykoterapeutprogrammet på Ersta Sköndal högskola belyst, huruvida samforskningssamtal kan skapa möjligheter och ha betydelse i en pågående terapi. Studien visade att de två samforskningssamtal som studerats hade positiv inverkan och gav möjligheter i den fortsatta terapin både för klienten och terapeuten. Klienterna i denna studie var 15 respektive 17 år. Klienterna uppskattade särskilt att de fått ta del av terapeuternas tankar om terapin samt att de blivit lyssnade på och att terapeuterna hade brytt sig om dem. Terapeuterna å sin sida upplevde att de på ett tydligare sätt fått syn på sig själva som terapeuter, de fick feedback på sitt sätt att vara.

Ronnås (2014) skrev om hur de ombytta rollerna i samforskningssamtalet möjliggjorde samtal om samarbetet och att kunna uttrycka vad var och en tycker, tänker och känner angående den pågående terapin. Att terapeuten blev intervjuad först gav utrymme för klienten att luta sig tillbaka och lyssna, vilket de uttryckte stort intresse för. Sammanfattningsvis visade studien att samforskningen kan bidra positivt både för klient och terapeut i det pågående terapeutiska arbetet. Studien visade även att själva samtalsformen med reflekterande förhållningssätt med en gästande kollega som samtalsledare har en avgörande betydelse. Samtalen verkar vara en mer betydande intervention för terapeuten än för klienten, varav den senare är den som ger feedback. En annan iakttagelse är att samforskningen kan bidra till att vara ett komplement till annan form av utvärdering, som exempelvis SRS, Session Rating

Scale. Fördelen med SRS är att den inte kräver någon förberedelsestid såsom samforskningen gör.

Ronnås (2014) reflekterade över att det är så få kritiska iakttagelser gällande samforskningen på de studier som tidigare gjorts liksom på hennes egen. Hon skriver att man kanske haft svårt att ha ett kritiskt tänkande då samtalen uppfattats som bekräftande, och delandet av upplevelser upplevts som positivt för de inblandade. Kan det vara så att terapeuten blir för återhållsam med sina eventuella negativa funderingar, eller kan det vara så att terapeuten väljer att bjuda in en klient där relationen är god och terapin har fungerat bra?

Dahl och Greiff (2008) har i sin rapport skrivit om ett utvärderings- och kompetensutvecklingsprojekt som gjordes på en familjehandlingsenhet i Motala. I projektet använde man sig av samforskning. Resultaten av samforskningen visade att familjerna känt sig lyssnade på och respekterade; att bli tagen på allvar och att få vara delaktig i sin egen behandling är också sådant som kom fram genom samforskningen. Genomgående har man fått positiva svar på hur samforskningen upplevdes, och trots att kritisk granskning gjorts med funderingar kring vad som skulle kunna påverka det positiva resultatet, har det inte framkommit något negativt. Frågor man ställde sig var om familjerna ville vara till lags i sina svar till behandlarna, om den relation som skapats mellan klient och terapeut kunde utgöra ett hinder för ärliga svar, ställdes ledande frågor eller finns det risk att behandlaren bjuder in den familj som man vet är nöjd. Slutsatsen blev dock att alla de positiva gensvar som framkom av samforskningssamtalen trots allt verkade genuina och ärliga.

Dahl och Greiff (2008) ställde även frågan om samforskningen kunde innebära en kompetensutveckling för arbetsgruppen. Deras slutsats var att samforskningen är en modell för kompetensutveckling, men det kräver en tydlighet från ledningen med en formulering om uppdraget så att alla tar del av det. I Motala lyckades man inte fullt ut med att få med alla medarbetare i projektet. Ett konstaterande är att implementeringsarbetet är svårt och det tar tid.

I Borgengren et al., (2006) har man från fyra olika verksamheter, BUP Solna/Sundbyberg, socialtjänsten i Gävle, en dagbehandlingsenhet i Haninge samt Psykiatri Södra i Stockholm, sammanställt resultat från att ha provat samforskningssamtal på vart och ett av dessa fyra arbetsplatser. Den första arbetsplatsen, BUP, frågade sig om samforskningssamtal skulle kunna användas som utvärderingsmodell oavsett vilken metod terapeuterna använde. Ett konstaterande som gjordes efter att ha genomfört samtalen var att

själva formen samforskningssamtal blev något helt annat än att göra en enkätundersökning. Det inbjuder till något mer när behandlaren tillsammans med klienten reflekterar över hur det varit. Enkätundersökningar blir ofta mer begränsade med ifyllandet av skalor och frågor med möjlighet att lämna skriftliga kommentarer (Buvik & Wächter, 2006).

Något annat som blev tydligt för Buvik och Wächter (2006) var att alla behandlare oavsett teoretisk utgångspunkt försökte ha ett jämställt och utforskande förhållningssätt i mötet med klienterna, vilket i sin tur gjorde att klienterna stod ut med att förändring tar tid. Ytterligare reflektion som studien visade var att det kräver mod av behandlarna att genomföra samforskningssamtal; mod att våga lämna ut sig inför klienten. Berättelsen om vad som händer i rummet mellan behandlare och klient innehåller bl.a. den tysta kunskapen, vilken kan vara svår att få fram om man har för mycket fokus på förberedda frågor. I denna studie på BUP kom man fram till att det var bättre, men också mer krävande, att inte ha förberett frågor innan samtalet; tanken är istället att tillsammans söka ny kunskap. Behandlaren behöver få fram sina egna frågor och funderingar kring hur mötena/samtalen har varit och våga vara ärlig och personlig.

Ytterligare reflektion från studien på BUP var att det kräver aktivt deltagande av hela arbetsgruppen om mottagningen ska använda samforskning, och att det som mest går att använda en gång per månad. Samforskningen skapar möjlighet till utvärdering och reflektion av arbetet, vilket innebär att arbetet blir synliggjort. Samforskningen innebär även ett lärande för arbetsgruppen som kan främja samarbete och nyfikenhet inför varandras arbete; metodutveckling och handledning är områden där man kan ha nytta av samforskningen och i förlängningen tror man att det kan innebära en kvalitetssäkring för både klienter, behandlare och verksamhet (Buvik & Wächter, 2006).

Den andra verksamheten i Borgengren et al., (2006) som använt sig av samforskning är socialtjänsten. I samband med en fortsättningsutbildning i systemiskt utrednings- och behandlingsarbete bestämde kursledarna att använda samforskningssamtal i utbildningen. Reflektioner från personalen om vad som framkommit i samforskningssamtalen handlar till stor del om relationen mellan klient och behandlare/socialsekreterare. Att skapa en god relation genom att möta klienten med respekt och lyhördhet framkom som viktigt, att vara tydlig och att bjuda på sig själv är andra faktorer, och att ha en icke-vetande position i samtalet/mötet med klienten är annat som verkar vara avgörande för en god relation. Att få

lärdom om både sig själv och sina kollegor är också något som man tog med sig från samforskningen (Gustafsson & Weine, 2006).

Den tredje verksamheten som använde sig av samforskningen är en dagbehandlingsenhet för föräldrar och barn. De arbetar på uppdrag av socialtjänsten. Deras slutsatser av den samforskning de gjort hittills, var att den är en hjälp för att tydliggöra osäkerhet kring hur behandlingsarbetet ska fortgå för att bli bra. Vidare har man sett att samforskning förutom att vara givande också är krävande. Det krävs förberedelse, motivation och ett klimat som möjliggör för klienten att kunna uttrycka sig. Om behandlarna lyckas med detta har man sett att den så kallade tysta kunskapen går att fånga i samforskningssamtalen. Utan förberedelse, motivation och ett gynnsamt klimat visade resultatet inte mer än vad som framkommit i de frågeformulär man tidigare använt sig av på denna arbetsplats. Annat som kom fram från samforskandet var att behandlarna inte är vana vid att vara i en position där de lär sig av klienterna. I efterhand kunde man se att det hade varit bra att alltid ställa följdfrågor till klienterna på deras synpunkter. Det hände att behandlarna inte gjorde det, och en reflektion kring detta var att behandlarna kanske var rädda att bli för privata i samtalen (Lind & Carlsson, 2006).

Samforskningen utökade möjligheterna till metodutveckling. Genom att via samforskningssamtalen lära sig tillsammans blev det tydligt vad man är nöjd med samt vad som behöver utvecklas; genom lyhördhet inför klienterna ökas förståelsen för hur ett förändringsarbete kan göras, vilket är viktigt i kvalitetsarbetet. Ytterligare en reflektion var att behandlarna, efter att ha använt samforskningssamtal, oftare vänder sig direkt till klienterna med sina frågor kring behandlingsarbetet än som tidigare tog upp det i handledning. Samforskningen har bidragit till att behandlarna fått en ökad tillit till klienternas egen förmåga (Lind & Carlsson, 2006).

Den fjärde arbetsplatsen, som är inom psykiatrin, har använt sig av samforskningssamtal som en del i en vidareutbildning av familjeterapeuter inom den psykiatriska organisationen. Arbetet innefattar bland annat så kallade vårdmöten på denna arbetsplats och genom att analysera materialet från samforskningssamtalen, ville man ta reda på hur detta arbetssätt upplevdes av alla som varit med i vårdmöten, dvs. behandlare, patient och anhörig (Borgengren, 2006).

Resultat från samforskningssamtalen visade att man inte kunde få svar på hur det är för en grupp, som går att säkerställa statistiskt; däremot kunde man få kunskap om hur det är i ett

enskilt fall. Behandlaren får feedback på behandlingsarbetet direkt från patienten i samforskningsamtalet. Det blir en kraftfull återkoppling och ett lärande för behandlaren. Samforskningen kan dock påverka en arbetsgrupp genom att allmänt accepterade föreställningar hos behandlarna kan bli ifrågasatta av de patienter som deltar. Dessutom har man via gruppintervju fått fram kunskap som påverkat förhållningssätt på arbetsplatsen. Samforskningsamtalet kan vara en hjälp i utvecklandet av behandlings- eller terapeutyrket som handlar om bemötande, dvs. hur man beter sig, pratar och agerar i mötet med patienten. Att få förståelse för hur patienten upplever mötet med behandlaren är också något som samforskningsamtalet kunde ge svar på. Annat som framkommit var att de som deltagit i samforskningen, dvs. patienterna och deras närstående, har upplevt det som positivt; de har uppskattat att några intresserar sig för deras berättelser och erfarenheter. Det har även varit en positiv del i återhämtningsprocessen att få berätta sin historia, vilket kan jämföras med de erfarenheter som finns inom det språkssystemiska arbetssättet (Borgengren, 2006).

Ytterligare erfarenheter av samforskningen på denna arbetsplats var konstaterandet att det finns mycket kunskap hos alla de som arbetar inom psykiatrin, men att det var svårt att samla all denna kunskap och göra den till en gemensam kunskapskälla. I det perspektivet tror man att samforskningen kan vara en hjälp. Samforskningen ökade patienternas inflytande och skapade en större förståelse/kunskap hos behandlarna genom att de fick inblick i patienternas och deras närståendes upplevelser och erfarenheter av behandlingen (Borgengren, 2006).

Wallmark (2008) har i en studie undersökt om samforskningen kan användas till att utvärdera genomförda behandlingsinsatser, samt om den kan påverka samarbetsklimatet i arbetsgruppen. Resultaten visade att behandlarna haft stor nytta av samforskningen. Den har varit till individuell hjälp för varje behandlare, genom att samforskningen fungerat som en bra utvärderingsmetod. Exempelvis har samforskningen varit till gagn som ett avslut av behandlingen, där behandlare och klient har mötts i en ny rollfördelning med klienten som expert. Behandlarna vittnade om hur de genom samforskningen lärt sig och fått reda på ny kunskap om sig själva som behandlare. Det framkom att samforskningen gav behandlarna en fördjupad syn på behandling som en samskapande process. Genom att använda sig av samforskning utvecklades samarbetsklimatet i arbetsgruppen; som exempel fick man ökat förtroende för varandra och man blev tryggare i det gemensamma arbetet. En annan slutsats som blev av studien var att behandlarna fått ökad kompetens på de områden som kallas

relationell- och kroppslig kunskap och som ligger nära begreppet tyst kunskap; kunskapsområden som visat sig vara värdefulla i det psykoterapeutiska området.

I början av 1990-talet utvecklades ett nytt arbetssätt med de intagna på Kriminalvårdsanstalten i Kalmar. Det som låg till grund för det nya arbetssättet var att förstå de intagnas kontext, för att på så sätt kunna hjälpa dessa till ett liv utan brottslighet. Ytterligare funderingar var vad anstalten egentligen bidrog med, samt vilka metoder som användes och om arbetet utfördes utifrån beprövad vetenskap. Ambitionen var att erbjuda mer än bara förvaring av de intagna. Det nya arbetssättet baserades på reflekterande samtal och frångick de informella samtalen mellan personal och intagen, till att ha professionella samtal med innehåll av reflekterande processer. Efter ytterligare två år väcktes nya frågor kring det nya arbetssättet; frågorna var vilken nytta samtalen gav och för vem. Till följd av detta inleddes 1996 ett samarbete med universitetet i Tromsø. Ett sätt att utvärdera arbetet gjordes genom att anordna eftersamtal med ledning av Tom Andersen, professor vid universitetet i Tromsø. Syftet med eftersamtalen var att samforska kring nyttan av det nya arbetssättet. Till dessa eftersamtal bjöd man in intagna, personal, personer från Kriminalvårdsstyrelsen, frivården och politiker från justitieutskottet för att delta i forskningsmöten (Wagner, 1998, Andersen, 2011).

Wagner (1998) beskrev sin bild av hur utvecklingen av arbetet gick till på anstalten och hur arbetet utvecklades och vilka avtryck samforskningen gjort på anstalten. Några av hennes reflektioner var att genom att lyssna på de intagna och deras berättelser, påverkades organisationen inte bara bland personalen utan även i de ledande positionerna. Detta ledde till förändringar och anpassningar, vilket gjorde att de intagnas situation kunde förändras. Relationerna mellan personal och de intagna förändrades från att tidigare vilat på kontroll och övervakning till en mer ömsesidig tillit. Personalens inställning till samtal förändrades tydligt, deras sätt att möta de intagna förändrades och deras förutfattade meningar om de intagna ändrades till att ha mer förståelse. All personal påverkades inte positivt; det var en skillnad om personalen deltog i samtalsverksamheten eller inte. De som inte deltog delade inte sina kollegors positiva inställning. Wagner (1998) framhöll att arbetet inte skulle varit möjligt om inte den goda viljan funnits från alla deltagare från ledning till personal och intagna.

Söderquist (2011) skrev om hur familjerådgivningen Öresund, som är en liten arbetsgrupp om sex terapeuter, hanterar kravet på utvärdering och uppföljning. I artikeln beskrevs de så kallade öppna utvärderingar som man skapat och använt sig av. Det är en typ

av samforskningsamtal, men med en egen variant av hur samtalen går till. En person utan förkunskaper om terapin och paret intervjuar både par och terapeut, medan kollegor, inbjudna politiker och tjänstemän följer intervjun bakom en envägsspegel. Erfarenheter från dessa öppna utvärderingar var att paret genom att reflektera och berätta om sina erfarenheter av terapin i efterhand, kan få en mer gedigen terapeutisk upplevelse och att det kan bli en bekräftelse och förstärkning av deras framsteg i terapin. En annan erfarenhet var att öppna utvärderingar inte kan ersätta andra alternativa utvärderingsmodeller, men de kan däremot ses som ett fullgott komplement, då de visat sig skapa ett öppet förhållningssätt som är givande för alla inblandade.

Syfte

Under de senaste åren har det psykosociala- och psykoterapeutiska arbetsområdet ifrågasatts gällande kvalitet och mätbarhet. Detta har inneburit att evidensbaserade metoder fått stor genomslagskraft för att säkerställa kvaliteten. Syftet med denna studie är att få större kunskap kring hur kvaliteten kan utvärderas genom samforskning.

Frågeställningar

Är samforskningen användbar och i så fall varför?

Finns det något som talar emot att använda samforskning inom det psykosociala- och psykoterapeutiska arbetsområdet?

Hur möter samforskningen dagens krav på evidens och mätbarhet inom det psykosociala- och psykoterapeutiska behandlingsarbetet?

Metod

Studien utgick från ett kvalitativt angreppssätt, vilket är det mest lämpliga då målet med en kvalitativ ansats är att få kunskap och förståelse kring ett ämne som i detta fall handlade om samforskning. Den förståelse och kunskap studien syftat till, kommer från de personer som har kunskap och erfarenhet av samforskning och hur de beskriver och tolkar sina erfarenheter. Utifrån studiens syfte och frågeställningar valdes ett ändamålsenligt urval som baserades på att deltagarna har kunskap och erfarenhet att använda samforskning som metod (Lundh & Nilsson, 2018). Deltagarna rekryterades utifrån att vara en arbetsgrupp i form av ett familjebehandlarteam inom socialtjänstens öppenvård, och som arbetar med samforskning som kvalitet- och utvärderingsmetod i sitt behandlingsarbete.

Den vanligaste datainsamlingen i kvalitativa undersökningar är enligt Lundh och Nilsson (2018) genom intervjuer, vilket användes som datainsamling för denna undersökning

genom en fokusgrupp och fyra enskilda intervjuer. Det är interaktionen mellan intervjuaren och de intervjuade som bidrar till en ökad förståelse av det som undersöks, och det är där kunskapen konstrueras (Kvale & Brinkmann, 2014). Fokusgruppsintervju är en forskningsteknik som syftar till att samla in data genom gruppinteraktion runt ett ämne som är bestämt av forskaren (Wibeck, 2010). Avgränsningen för fokusgruppen som författarna gjorde var att undersöka en arbetsgrupp som arbetar med samforskning som kvalitets- och utvärderingsmetod. Syftet med att göra denna avgränsning var att undersöka samforskandet i en befintlig grupp där det används. Det är en fördel genom att det blir lättare att göra en fokusgrupp av en redan existerande grupp (Wibeck, 2010). Genom att använda en befintlig grupp är det lättare att få igång diskussion, och dessutom kan själva rekryteringen av gruppdeltagarna bli enklare. Nackdelen med användandet av en redan existerande grupp är att deltagarna kan inta de roller som de brukar ha i sin vardagliga kommunikation med varandra, vilket kan påverka resultatet. Det optimala antalet deltagare i en fokusgrupp ska vara mellan fyra och sex personer (Wibeck, 2010).

Valet av att kombinera en fokusgrupp med enskilda intervjuer bygger på att se olikheter, skillnader och likheter i beskrivningarna av samforskning (Morgan, 1997). Enskilda intervjuer kan bidra med en djupare förståelse kring den enskilda individens erfarenhet av ämnet och kan ge ett alternativt sätt att beskriva ämnet, att se skillnader i beskrivningar eller att bekräfta likheter. De enskilda intervjuerna ökar möjligheten att ge ett djup och detaljer kring ämnet (Morgan, 1997).

I denna studie användes semistrukturerad intervju, vilket syftar till att få information om deltagarnas erfarenhet och kunskap om ämnet (Lundh & Nilsson, 2018). Det empiriska materialet har bearbetats med hjälp av tematisk analys. Författarna har valt tematisk analys utifrån att den är den mest grundläggande metoden för en studie med kvalitativ ansats. Det är en flexibel metod, som upptäcker teman och begrepp, vilka är inbäddade i den inhämtade datan. Temana fångar viktig information som kan kopplas till att besvara studiens frågeställningar (Braun & Clarke, 2006).

Deltagare och urval

Deltagarna består av ett familjebehandlarteam inom socialtjänstens öppenvård och som arbetar med samforskning i sitt behandlingsarbete som en kvalitets- och utvärderingsmetod. Förutom att alla behandlare har lång erfarenhet av familjebehandling, har de även lång erfarenhet av att arbeta med samforskning tillsammans i gruppen.

Familjebehandlarteamet började implementera samforskning i verksamheten 2012 och har sedan dess arbetat med metoden. Redan 1997 fanns erfarenhet av samforskning genom att en i gruppen arbetade med detta tillsammans med Tom Andersen. Ytterligare två av deltagarna har erfarenhet sedan tidigare arbetsplatser med att arbeta med samforskning i någon form. Arbetsgruppen består av nio personer, varav åtta av dem arbetar heltid. Totalt var det fem personer som deltog i studien, två män och tre kvinnor. Alla arbetar de med familjebehandling och har lång erfarenhet av detta. De är alla utbildade socionomer med vidareutbildning i grundläggande psykoterapi; en av de intervjuade är legitimerad psykoterapeut och två har en pågående utbildning till att bli legitimerade psykoterapeuter. Ytterligare en av de intervjuade är handledare samt utbildare i psykoterapi.

Gruppen som valts ut till att bli intervjuad valdes därför att författarna kände till att det finns en arbetsgrupp som använder sig av samforskning, och som dessutom har varit aktiva i att sprida sina erfarenheter och kunskaper om samforskningen. De som deltog i studien valdes ut av arbetsgruppen.

Förförståelse

Författarna har utifrån en hermeneutisk syn på kunskap, utveckling och förändring, vilket även genomsyrar vårt förhållningssätt i terapi, funderat över hur kravet på evidens kan hanteras på våra arbetsplatser. Förförståelsen inför studien grundade sig således på en uppfattning kring vad det är som gör skillnad i de terapeutiska samtalen samt kännedom om kritiken på samhällets krav på evidens. Det finns många som lyfter fram familjeterapin som mycket verksam, men varför finns det då så lite forskning? Vad beror det på att det finns så lite forskning? Är det så att samhället styr forskningen genom att man eftersträvar mätbarhet framför vad som är verksamt? Dessa är några frågor som författarna intresserat sig för och därför valde att närmare undersöka samforskningen.

Material

Intervjuguider och filmkamera med mikrofon har använts.

Procedur

Efter att författarna bestämt sig för att undersöka samforskning och fått information om en befintlig arbetsgrupp påbörjades utformningen av en projektplan; därefter kontaktades arbetsgruppen via deras enhetschef. Teamet fick information om syftet med studien, tillvägagångssättet och de tackade ja till att medverka. Det skrevs ett avtal mellan enhetschefen och författarna, som innehöll information om studiens syfte och genomförande.

Kontaktperson i arbetsgruppen utsågs, som fick information kring antal intervjuer och personer som behövde involveras. Datum bokades till genomförandet av fokusgruppsintervju och de enskilda intervjuerna. Intervjuguides utformades för både fokusgruppen och för de enskilda intervjuerna.

En halvstrukturerad intervjuguide, se bilaga 1, utformades för fokusgruppsintervjun. Fördelen med en halvstrukturerad intervju är att det finns en struktur som forskaren kan hålla sig vid, och som kommer att hjälpa vid analysen av materialet. Denna form lämnar utrymme för omformuleringar och placering av frågorna, vilket kan göra diskussionen mer livlig och fri (Kvale & Brinkmann 2014). En strukturerad intervjuguide består av följande frågetyper: öppningsfrågor, introduktionsfrågor, övergångsfrågor, nyckelfrågor samt avslutande frågor (Krueger, 1998a, refererat i Wibeck, 2010). Författarna har använt dessa frågetyper under utformandet av intervjuguiden. Öppningsfrågorna syftar till att introducera deltagarna för varandra, för att öka deras känsla av tillhörighet till fokusgruppen. Intervjuguiden ska vara utformad så att alla deltagarna kan besvara den. Introduktionsfrågorna syftar till att belysa det ämne som kommer att diskuteras i gruppen. Övergångsfrågorna syftar till att få deltagarna att se på ett ämne från olika perspektiv, och de används innan man kommer till nyckelfrågorna. Nyckelfrågorna är det viktigaste i hela frågeguiden, och de ger utrymme till vidareutveckling av ämnet (Wibeck, 2010). I slutet av fokusgruppsintervjun ställde författarna slutfrågan till gruppdeltagarna. Slutfrågan handlade om att både intervjuare och deltagare skulle känna sig säkra på att allt det viktiga hade framkommit under gruppdiskussionen.

En intervjuguide, se bilaga 2, utformades utifrån en semistrukturerad intervju med frågor som var tematiska. Tematiska frågor används enligt Kvale och Brinkman (2014) när syftet är att få ut en kunskapsproduktion av ett ämne som i detta fall handlar om samforskning. Den semistrukturerade intervjun innebär att intervjuaren utgår från en intervjuguide som innehåller förutbestämda frågor, men en viss öppenhet finns där frågorna inte behöver komma i en viss ordning, och att de kan följas upp med följdfrågor (Lundh & Nilsson, 2018). Enligt Kvale och Brinkmann (2014) är en intervjuguide likt ett manus för intervjun, vilket beskriver och strukturerar intervjuns förlopp. Med en semistrukturerad intervju utgår forskaren från att balansera mellan att vara styrande i intervjun utifrån forskningsfrågorna, till att samtidigt öppna upp och ge den intervjuade möjlighet att tala öppet (Kvale & Brinkmann, 2014).

Nästa moment i utförandet var att genomföra fokusgrupp och enskilda intervjuer. Dessa gjordes på teamets arbetsplats under två heldagar. Under de olika intervjuerna användes filmkamera med ljudupptagning. Det avsattes två timmar för fokusgruppsintervjun och en timma för varje enskild intervju.

Efter datainsamlingsmomentet påbörjades utforskandet genom den tematiska analysen. Enligt Braun och Clarke (2006) är tematisk analys en metod som kan användas för att urskilja, analysera och rapportera mönster i materialet, vilket kan organiseras och beskriva detaljer i underlaget. Den tematiska analysen genomfördes på en semantisk nivå, vilket innebär att fokus är på de intervjuades explicita uttryck. Författarna har således inte haft fokus på underliggande tankar och idéer, som kan finnas hos de intervjuade (Braun & Clarke, 2006). I tematiseringsarbetet utgick författarna från de sex faser som Braun och Clarke (2006) redogör för. Bearbetningen av datamaterialet inleddes i fas ett med att författarna lyssnade och bekantade sig med det insamlade materialet. Därefter valde författarna slumpmässigt ut en enskild intervju var, totalt två intervjuer, för att lyssna efter centrala delar i materialet som kunde göras om till koder, vilket är i enlighet med fas två. I fas tre skrev författarna ner koderna, diskuterade och sorterade dem under relevanta teman. Ett tema är enligt Braun och Clarke (2006) ett mönster som går att definieras, och som kan fånga något viktigt i relation till forskningsfrågorna. Under denna process fick författarna fram nio olika teman. I fas fyra granskades de identifierade temana för att eventuellt revideras. I denna fas kontrollerades återigen att temana kan kopplas till studiens ämne och kan ha betydelse för studiens syfte och frågeställningar. I nästa steg, i fas fem, namngav författarna de olika temana och plockade ut relevanta citat under varje tema. Att definiera och identifiera temats essens, och klargöra huruvida temats innehåll är tillräckligt specifikt för att kunna avgränsas som ett tema tillhör arbetet i fas fem. I fas sex producerades all insamlade och bearbetade data i en sammanhängande berättelse som beskriver temans utbredning (Braun & Clarke, 2006).

Etik

Innan studien påbörjades gjordes ett etiskt övervägande kring om studien skulle innebära några risker för deltagarna. Bedömningen gjordes att det inte skulle medföra några risker. Ytterligare ställningstaganden togs kring känsligheten i frågorna i intervjuguiderna. Inga frågor riktade sig mot enskilda klienter eller familjer i deltagarnas kliniska arbete. Inte heller frågorna ansågs utgöra någon risk för de inblandade. Ett avtal skickades till enhetschefen för deltagarna. I avtalet framgick upplysningar om studien, på vilket sätt den

skulle komma att genomföras, hur informationen skulle redovisas samt att uppgifterna kommer vara avidentifierade i den skriftliga slutrapporten. Innan genomförandet med fokusgrupp och enskilda intervjuer fick deltagarna lämna ett skriftligt samtycke, se bilaga 3, att delta i studien.

Resultat

Under analysen av intervjumaterialet utarbetades nio teman som presenteras nedan och som utgör studiens resultat. Deltagarnas beskrivningar av samforskningen är samstämmig och deras upplevelser och erfarenheter liknar varandra. De har en samsyn i vad samforskning är, och på vilket sätt den har påverkat både enskilda behandlare och arbetsgruppen. Vi kommer därför inte att urskilja de olika deltagarnas beskrivningar.

Detaljer

På frågan som ställdes kring vilka ord deltagarna associerar med samforskning framkom tyst kunskap. Deras beskrivning av den tysta kunskapen handlade om det oväntade, det subtila och detaljer som kom fram i samtalen med familjerna. Exempelvis kan ett leende från behandlaren betyda mer än vad man varit medveten om. Flera av behandlarna hade blivit förvånade hur stor betydelse en liten gest kan innebära för klienten. Ett exempel på detta är följande citat:

Alltså folk har sagt såhär, jamen du ler alltid när du kommer och möter, alltså du tittar med din blick mig i ögonen, alltså sådana här små finlirsgrejer, att få kaffe, bli tillfrågad vill du ha vatten, sådana där små grejer som verkligen folk tycker om och som verkar vara viktiga aspekter för just allians.

Behandlarna upplevde ibland att de inte gjort någonting som varit till nytta i behandlingen, men fick i samforskningssamtalet, som följande citat visade, veta att klienten hade uppfattat det annorlunda: ”Ofta när behandlarna har bjudit in en familj, då kan det vara så att behandlarna upplever, före detta behandlarna, vi gjorde ingenting, vi gjorde ju verkligen ingenting och så säger familjen, det ni gjorde var oerhört viktigt”.

Något som framkom i flera av intervjuerna var att samforskningssamtalen skapar möjlighet till att stanna upp, samtala om och fokusera på t.ex. ett uttryck som nöjd. Behandlarna var överens om att samforskningssamtalet till stor del handlar om att försöka få svar på eller förstå vad som fungerat respektive inte fungerat i behandlingen; man frågar sig

varför och på vilket sätt. Exempel på detta uttrycktes på följande vis: ”Ett djupgående sätt att utforska detaljer, komma bortom de stora orden som ”nöjd” vad innebär det att vara nöjd, vad betyder nöjd”.

I intervjuerna framkom att det ofta finns ett motstånd hos familjer att komma till socialtjänsten utifrån att de har blivit anmälda; de kanske känner sig ifrågasatta i sin föräldraförmåga, vilket beskrevs i nästkommande citat:

Även om jag har slagit mitt barn så blev jag ändå bemött med respekt och de hade tid att lyssna på mig och jag fick berätta min historia, och där och då kunde jag på något sätt börja prata om det som också gjorde att jag hade hamnat i den här situationen, slagit mitt barn alltså, och då får man en berättelse och kan djupdyka lite i de här detaljerna.

Samforskningsamtalet möjliggjorde att få fram detaljer kring vad som medverkat till att familjer kunnat genomföra behandlingen, trots att det funnits ett motstånd från början. Genom utforskandet och frågandet ökade möjligheten att få fram den tysta kunskapen, som i detta sammanhang är viktigt.

Ombytta roller

På arbetsplatsen började man intressera sig för samforskningen därför att man var intresserad av och nyfiken på klientperspektivet; man ville undersöka vad människor upplevt som kommit till behandlingen, vad som varit hjälpsamt och mindre bra. Vad är det i behandlarens sätt som gör att klienten känner sig nöjd eller inte. För att ta reda på det bjöd de in klienter som fick berätta om sina erfarenheter. Följande citat var en reflektion kring det: ”Att möta människor på en jämnare nivå, tidigare hade vi roller av behandlare och familj, nu tar vi bort rollerna och möts på en mer likvärdig nivå”.

Andra reflektioner som kom fram var hur kraftfullt de upplevde att det var med rollbyte. Citatet nedan exemplifierade det:

När man rubbar på det och de får liksom kliva upp och vara de som kan egentligen mer om det, och vi ställer oss på ett sätt om inte på samma plan kanske till och med under för vi vet inte vad de tänker, den skiftningen i roller och i makt och i känsla av värdighet tror jag är underskattad och utforskad och kanske till och med lite att vi

kanske inte riktigt förstår hur stor kraft det är, och inte ens jag förstår det och det tänker jag gör någonting med familjerna som jag tror är väldigt helande.

Ytterligare citat var:

De får tillbaka någonting, och att ge någonting är att få någonting, så när de också får vara med och vara på andra sidan och ge någonting i andra rollen tycker jag att de får någonting, så att det är det här givandet och tagandet, utbyte av, det blir någonting jämställt, jämlikt.

Syftet med samforskning är att behandlarna ska lära sig av klienterna; klienterna blir experterna och kan ses som konsulter som hjälper behandlarna att utvecklas i sitt arbete som familjebehandlare. Dessa slutsatser har deltagarna gjort i denna studie.

Mellanmänskliga relationer och dialoger

Något som framkommit som en röd tråd genom intervjuerna är orden relation och dialog. Samforskningen fokuserar på relationen mellan klient och behandlare och i vissa fall socialsekreterare; man vill ta reda på hur relationen har uppfattats av klienterna och genom en dialog i samforskningssamtalet kan man få fram detaljer kring detta. Exempel på reflektion som gjordes kring detta var: ”Den bygger ju liksom på relation och känna sig sedd och bekräftad i alla olika mänskliga sammanhang”.

Man har sett i arbetsgruppen att samforskningssamtalen har utvecklats och förändrats. Från början var det fokus på att bjuda in föräldrarna och sedan har det vidgats till att även bjuda med tonåringar, barn, socialsekreterare och andra personer som har haft betydelse för familjen. Man har utvecklat metoder och material till att vara anpassade för att möta t.ex. yngre barn. Vikten av att ha med syskon i samforskningssamtalet framkom i följande citat: ”Viktig information kommer fram. Barn och ungdomars röst, det blev så skönt att höra hur mitt syskon upplevde det”.

Gruppen reflekterade över att samforskning är en metod som skulle kunna användas i olika verksamheter som arbetar med mellanmänskliga relationer, vilket kommande citat var exempel på: ”Alla verksamheter som skulle kunna utvärdera som sin egen verksamhet och gå på djupet kring relationella processer, det är ju fokus på relationella processer, det intresset måste ju finnas”.

Den positiva upplevelsen av samforskningen har bidragit till en utveckling av metoden till att bjuda in fler personer i samtalen, där relationens och dialogens betydelse har blivit synlig.

Kunskap

Det framkom i intervjuerna att samforskningen bidragit till kunskap både på teamnivå och hos den enskilde behandlaren. Att det bidragit till kunskap på teamnivå var följande citat en beskrivning av:

Vi har hittat en gemensam grund hur vi ser på förändringsarbete, vi har kittats samman...vi har kunnat jobba ihop som team väldigt mycket periodvis, ibland mera ibland mindre kring de här intervjuerna, det har ju lett till att vi har stärkts tror jag i vårt kanske co-terapiskap (...) alla kollegor jobbar ju alltid med alla, men jag tror det har kittat mig och mina kollegor.

Den enskilde behandlaren har utvecklats och fått ny kunskap i sitt behandlingsarbete. Det som behandlarna lärt sig genom samforskningssamtalen överförs och bidrar till en förfining och ett utvecklande för det individuella behandlingsarbetet. Följande var en beskrivning av det:

Som jag varit inne på förut att det har liksom hjälpt mig att, tror jag, jag tror det har utvecklat mig som behandlare eftersom jag fått höra mycket som så att säga har gått igen kring vad som har upplevts som hjälpsamt, och det är inte sällan de små gesternas betydelse.

Deltagarna reflekterade över att klienterna verkade tycka om samforskningen, både vad gäller formen för samtalet och vilka erfarenheter de tar med sig därifrån. Familjerna kom ibland med en känsla av att vara ifrågasatta och kränkta. Genom samforskningen kunde familjerna få upprättelse; de fick berätta om sina erfarenheter och bli lyssnade på, och de verkade kunna gå stärkta därifrån. I citatet nedan reflekterade en av deltagarna över detta:

De som kommer hit har ju blivit utredda och många har i den processen känt sig ifrågasatta och kränkta och då använder man samforskningen till det, man får upprättelse och får berätta hur det kändes då och hur det känns idag.

Behandlarna reflekterade även över att samforskningssamtalet blir ett bra avslut på behandlingsprocessen och kan ses som en del i behandlingen, och även om behandlingen och samforskningen inte är terapi finns där terapeutiska inslag, vilket följande citat visade: ”Där blir det naturligtvis en terapeutisk effekt att få berätta om det jag varit med om, att få sätta ord på det inför ett team”.

Utifrån de intervjuer och den fokusgrupp som genomförts, beskrev deltagarna genomgående hur samforskningen bidragit till kunskap på olika nivåer. Klienternas erfarenheter av samforskningen kopplades i detta sammanhang till kunskap.

Jämvikt

Det som framkommit i intervjuerna är att samforskning är en icke-hierarkisk metod. Behandlare och klient möts på en jämlik nivå i samforskningssamtalet. Deltagarna beskrev detta i citatet nedan:

Vi gör det tillsammans, vi behandlare och familjer. Vi gör ett gemensamt utforskande hur vårt samarbete fungerat, ger bollen tillbaka till familjen, hur har ni uppfattat oss. Tycker ni att vi har gjort ett bra jobb eller tycker ni att vi borde tänka på ett nytt sätt nästa gång vi träffar en familj i liknande situation som ni är i, och det är litegrann att jämna hierarkierna.

Det är inte bara i förhållandet behandlare, klient, socialsekreterare eller andra personer det blir en jämvikt genom samforskandet. Även inom behandlargruppen skapades en jämvikt genom att alla hade de olika rollerna i samforskningssamtalet, dvs. att bli intervjuad, att reflektera samt att vara den som intervjuar. Citatet nedan beskrev detta på följande sätt:

Jag tänker också att det är jämlikhet i gruppen för att om någon reflekterar på mig och en annan gång reflekterar jag på den personen (...) vi förhåller oss till varandra också på ett utmanande och jämlikt sätt, och det är inte någon som bestämmer utan vi är alla ödmjuka och det hjälper också till.

Behandlarna bjöd ibland även med socialsekreterare eller andra till samtalet och på så sätt utjämnades även förhållandet mellan dem. Samforskningen är ett forskande som görs tillsammans på ett icke-hierarkiskt sätt.

Inre och yttre förutsättningar

Det framkom i intervjuerna att det finns några viktiga förutsättningar för att kunna genomföra samforskning på en arbetsplats. För att det ska vara möjligt behöver viljan finnas från högsta ledningsnivå ner till enskilda medarbetare. Metoden behöver vara förankrad i verksamhetens ledande funktion. En engagerad chef som är intresserad av brukarperspektivet är nödvändigt, och som kan motivera högsta ledningen samt övertyga medarbetarna om att samforskningen är en bra metod att undersöka brukarnas perspektiv. Det behövs en planering och en struktur för hur det hela ska gå till. Deltagarna uttryckte sig såhär: ”Först och främst en chef som säger ok och en plan är förutsättningar”, ”Samforskningen kräver lite jobb också, det är inte bara att tänka att man ska samforska och så gör man det en gång, för då faller det, vi har haft en struktur ett par gånger per termin”. Ytterligare reflektion var: ”En annan förutsättning är att arbetsgruppen är införstådd med att göra det”.

Andra förutsättningar som framkommit är att det krävs mod av behandlarna att delta i samforskningssamtal som den som blir intervjuad. I citatet nedan beskrevs att det gäller att våga släppa på kontrollen samt att våga bli granskad inför sina kollegor: ”Jag var nervös i början trots att vi hade ett gott samarbete, man exponerar sig inför varandra och det var inte enkelt i början”.

Det är inte bara av kollegorna behandlaren ska bli granskad, det är även klienterna som ska uttrycka sina erfarenheter om behandlarens arbete, vilket reflekterades såhär: ”Det krävs mod att sätta sig i stolen för att bli granskad av familjer som har tankar om vårt samarbete”.

Ytterligare förutsättning, vilket kommande citat sade, som framkom var att det är bra om medarbetarna läser den litteratur som finns om samforskning innan man påbörjar arbeta enligt metoden: ”Det är bra om man läser de böcker som finns om samforskning eller artiklar för att få inspiration och komma in i själva tänket”.

Att ha förutsättningar för att ta emot barnen i samtal var också något som framkom: ”Att tänka på när man har barn med, att ha barnbord, ritmateriel och block, att bädda för att barnet ska känna sig tryggt”.

En viktig förutsättning har varit att göra det tillsammans och låta det få ta tid. Varje medarbetare fick möjlighet att avvakta med att bjuda in en familj tills dess att hen kände sig

redo för det. I följande citat framkom denna förutsättning. ”Det fick vara lite fritt, det var ju så att man fick välja själv om man ville bjuda in en familj. Det betyder att alla i teamet fick vara i sin egen process”.

Deltagarna reflekterade över att det inte finns ett sätt att genomföra samforskning på, och det finns inte ett sätt att implementera metoden på arbetsplatsen. Man måste utgå från sina respektive förutsättningar på varje arbetsplats.

Hinder och svårigheter

Deltagarna berättade om olika hinder och svårigheter med samforskning. Det kräver en trygg arbetsgrupp utan prestige och konkurrens, vilket de beskrev på följande sätt: ”Om det är en arbetsplats där det är mycket prestige, eller att man ska vara duktig eller att det är konkurrens, då blir det svårt”.

Ett annat möjligt hinder var att varje medarbetare måste vara beredd att bli granskad av kollegorna, vilket beskrevs såhär: ”Ett annat hinder är hos mig själv, jag känner att det här är för svårt för mig, att få synpunkter på mitt arbete, släppa in team, familj”.

Dessutom framkom att det är en metod som tar tid och den kräver att relativt många är inblandade: ”Det är tidskrävande, det är mycket personal och många timmar”.

Hinder kunde också vara att få chefers godkännande, då samhället idag strävar efter evidens och mätbarhet. Följande två citat var exempel på det: ”Ens närmsta chef behöver ju förankra uppåt” och ”Det är lite unikt att få hålla på med samforskning med tanke på hur det ser ut nu med att man ska mäta”.

Ytterligare hinder var hög arbetsbelastning, men samtidigt resonerade deltagarna att t.ex. två dagars samforskning ger mycket energi som förs tillbaka till arbetet. Följande två citat innehöll reflektioner kring det: ”Om man har stor arbetsbelastning” samt ”När vi har ägnat hela dagar, två gånger per termin, då har ju det gett energi som har gjort att vi har kommit tillbaka och varit såhär, åh det här var kul”.

Samforskning tar tid och är på flera sätt krävande, vilket inte eftersträvas i dagens samhälle; trots det har deltagarna fått arbeta med denna metod, vilket inte bara är unikt i sig, utan gör dem också unika genom det kvalitetsarbete som pågår.

Vinster

Deltagarna resonerade kring olika vinster med samforskning. En vinst som de sett utifrån sin samforskning är att klienterna till största del varit nöjda, vilket stärktes av följande citat: ”Den säkerställer kvaliteten, att vi faktiskt gör ett bra jobb, vi har nöjda brukare”.

Ett resonemang kring eventuella ekonomiska vinster gjordes. En tanke som fördes fram var att man kanske kan koppla samforskningen med en ekonomisk vinst, genom att man säkerställer kvaliteten på behandlingsarbetet. Citatet nedan beskrev hur samforskningssamtalet genererar kunskap som förs tillbaka till verksamheten:

Vi får speglingar kring samarbetet, kring hur jag har uppfattats, hur vi har uppfattats, hur vi har jobbat ihop, vad har varit verksamt. Det tar ju vi med oss i diskussioner, så det förs tillbaka och på det sättet blir samforskning något som utvecklar en verksamhet hela tiden.

Ytterligare reflektion kring vinster var att man genom samforskningssamtalen fått kunskap om förutsättningar, behov och syn på placeringar, vilket skulle kunna bidra till kortare placeringar för fortsatt arbete på hemmaplan. Följande citat handlade om det: ”Vi har en del familjer där barnen blivit placerade, jag tänker kunskap, vi fyller ju på kunskap om hur man kan jobba med placeringar”.

I diskussionerna framkom att trots att metoden är tidskrävande, är alternativet att inte använda samforskning inget bra alternativ, då kvalitet ibland måste få ta tid. Citaten som följer var reflektioner på eventuella konsekvenser av att arbeta under tidspress: ”Det sliter på en som behandlare om man inte får tid för sina klienter, få med dem i processen, det blir bara att man avverkar för sakens skull” och ”Ja det blir som en maskin som i en fabrik”.

Andra vinster som reflekterades över var att samforskningen skapar en teamkänsla. Det belystes i nästa citat: ”Vi har hittat en gemensam grund i arbetet, hur vi ser på förändringsarbetet, vi har kittats samman, vi har kunnat jobba ihop mer som team”.

Erfarenheter som gjordes var att arbetet med samforskning handlar om att få en god kvalitet i behandlingsarbetet, vilket bidrar till en tillfredsställande utveckling för behandlarna. Arbetet görs tillsammans, vilket skapar samsyn, trivsel och meningsfullhet. Detta i sin tur kan bidra till färre sjukskrivningar och att personalen stannar kvar. Följande två citat beskrev något om trivsel och att hålla sig frisk: ”Om vi känner att vi gör ett gott jobb och samforskningen är en del av det, då är det klart att vi stannar och då blir det ingen kostnad för arbetsgivaren”, ”Alltså frisk inte som i hosta utan familjeterapeutiskt frisk, att det är en sorts vitaminer på det sättet liksom att man håller sig friskare”.

Samforskningen har bidragit med kompetenshöjning i arbetsgruppen och är ett sätt att säkra kvaliteten på arbetet som utförs, vilket i sin tur innebär en tillfredsställelse för behandlarna som utvecklas i sitt yrkeskunnande.

Evidens

Deltagarna hänvisade till evidensbaserad praktik som stödjer sig på tre ben, vilka är brukarperspektivet med klienternas önskemål och behov, praktiken som handlar om behandlarnas kunskaper och erfarenheter samt det tredje benet som är forskningsresultatet. Samforskningen har bidragit till ett brukarperspektiv och till den praktiska kunskapen, men det går inte att generalisera resultaten på det sätt som görs i forskning. Det går därför inte att likställa samforskning med evidensbaserad forskning. Citatet som följer beskrev detta:

Samforskningen är ett av de här tre benen, och då blir det här brukarnas röster kopplat till praktiken, när vi pratar med varandra och när vi tittar på materialet, vi har olika ögon, vi är nio personer som tittar på varje intervju, då blir ju det någon slags kunskap att förhålla oss till som jag skulle vilja säga blir en del av den evidensbaserade praktiken.

Deltagarnas förhoppning kring rapporten som ska färdigställas är, att den ska bidra med att synliggöra mönster av viktig information, som ger kunskaper i det behandlingsterapeutiska arbetet. I följande två citat reflekterades över detta: ”Vi har ju valt att sammanställa det, vi skriver ju en rapport om det här, vi samlar ihop, vi vaskar fram liksom vad är det som vi tycker fungerar här för att sen kunna titta på det”, ”Samforskning är inget som går att generalisera, såhär tycker alla familjer, utan det är lokalt, men det är ändå en kunskap som genererar nya frågor och bekräftar”.

Samforskningen fokuserar på relationer, vilket kan kopplas ihop med allians som genom forskning visat sig vara en viktig ingrediens i behandling och terapi. På så vis kan samforskningen sägas röra sig i det som enligt forskningen är viktigt, vilket nästa två citat beskrev: ”Vi har ju kunnat se vissa teman, vissa saker som gått igen som bekräftas av psykoterapiforskningen”, ”Vi har pratat mycket om vad är det som är verksamt i psykoterapi här och det är alliansen, det är viktigt att få till ett samarbete och då känns det som att samforskningen är ett sätt att fördjupa”.

Erfarenheter från deltagarna var att olika typer av forskning behövs. Samforskningen, som inte kan kallas forskning i den bemärkelsen att det kan mätas, bidrar till förståelse både vad gäller brukarperspektivet och kunskap för behandlarna.

Diskussion

Studiens syfte är att få en fördjupad förståelse för hur kvaliteten inom det psykosociala- och psykoterapeutiska arbetsområdena kan utvärderas genom samforskning. Med utgångspunkt i studiens tre frågeställningar kommer vi nedan att utifrån teori och forskning på området diskutera de olika temana som framkommit. De teman som identifierats är: detaljer, ombytta roller, mellanmännsliga relationer och dialoger, kunskap, jämvikt, inre och yttre förutsättningar, hinder och svårigheter, vinster och evidens. Studiens frågeställningar är: huruvida samforskningen är användbar och i så fall varför, om det finns något som talar emot att använda samforskning samt hur samforskningen möter krav på evidens och mätbarhet. Detaljer

Detaljer

De mellanmännsliga relationerna skapas i gemenskapen, i samtalen, i språket och i kulturen. I mötet med en annan människa oavsett förförståelse kommer mötet ge en ny upplevelse. Relationell kunskap handlar om att hitta en position i mötet med andra som gagnar alla som deltar i mötet. Den kroppsliga kunskapen innefattar all den feedback vi får via våra sinnen, vilket gör att vi kan formulera det vi upplever i ord. Den kroppsliga kunskapen är avgörande för att nå relationell kunskap i det terapeutiska arbetet. Dessa två kunskaper är vad som också kan kallas tyst kunskap. Den tysta kunskapen är enligt Andersen (1995) den viktigaste kunskapen för att veta vad som är verksamt i behandling. Deltagarnas erfarenhet av samforskningen är att den är en bra metod att få fram den tysta kunskapen; det som handlar om det subtila, det oväntade och detaljer. Kroppsspråk och gester har visat sig ha stor betydelse i mötet mellan behandlare och klient. Dessa erfarenheter kan kopplas till det Gustafsson och Weine (2006) kom fram till i sin studie, dvs. att samforskningen är ett sätt att synliggöra den tysta kunskapen.

Utifrån samforskning som gjorts på Kriminalvårdsanstalten i Kalmar beskriver Wagner (1998) att den tysta kunskapen som framkom i samforskningssamtalen bidrog till en förändring i arbetssättet i hela organisationen. Detta visar att nyttan som framkommer genom den tysta kunskapen är användbar och utvecklande inom alla verksamheter som berör mellanmännsliga relationer.

Studiens resultat visar att deltagarna upplevt att samforskningen skapat möjlighet till att stanna upp, samtala om och fokusera på olika uttryck som kommit fram i behandlingen. Exempelvis kunde ett ord som nöjd komma upp, och att stanna upp och försöka förstå vad nöjd egentligen innebär blev möjligt i samforskningssamtalen. Detta stämmer överens med erfarenheter som gjorts i Kosers (2018) rapport, där man frågade sig huruvida den tysta kunskapen är möjlig att synliggöra. Slutsatsen är att det är möjligt genom hårt arbete med att skapa förutsättningar för dialog och hur frågorna ska ställas.

Utifrån studiens resultat drar författarna slutsatsen att samforskning är ett bra tillvägagångssätt för att ta reda på vad som berörde behandlare och klient och på så sätt få fram den tysta kunskapen. Detta i sin tur blir en viktig komponent i kvalitetssäkringen av det psykoterapeutiska/psykosociala arbetet på den arbetsplats där samforskningen genomfördes.

Ombytta roller

Genom att en person som inte varit med i behandlingen intervjuar behandlare och klient om de samtal som varit, hamnar behandlaren i en lärande position och får kunskap från klienten (Buvik & Wächter, 2006). På liknande sätt beskriver deltagarna i denna studie hur de sett på klienterna som konsulter som hjälper behandlarna att utvecklas i sitt arbete. Att det blir en ny rollfördelning med klienten som expert, stöds av den studie som Wallmark (2008) gjorde, där upplevelsen hos behandlarna var att de lärt sig mycket genom att ha mötts i en ny rollfördelning med klienten som expert. På den arbetsplats där denna studies intervjuer ägde rum var man intresserad av klienternas perspektiv, man ville undersöka vad klienterna uppfattat som bra respektive mindre bra, och därför startade man med samforskningen. Behandlarna skulle lära sig av klienterna, som i samforskningssamtalet blir konsulter och experter på sina egna upplevelser och uppfattningar om den behandling de genomgått. Detta sätt att se på klienterna och på vad som är viktigt att utforska ligger nära många av de begrepp som redogjorts för i studien. Som exempel i detta sammanhang med ombytta roller kan nämnas den narrativa terapin, som kännetecknas av ett respektfullt och icke klandrande bemötande. Det finns en tilltro till människors egen kraft och förmåga, och i terapin ses klienten som experten. Fokus ligger på dennes berättelse (Morgan, 2007). Andersen (1999) menar att språket, orden och narrativet är en central del i det psykoterapeutiska samtalet. Och det är i den förståelseprocess som skapas i en dialog som orden får betydelse (Seikkula, 1996). I studiens resultat reflekteras över vad det innebär när de invanda rollerna mellan klient och behandlare förändras; värdighet, kraftfullt och helande var ord som kom fram.

Ronnås (2014) studie visade att de ombytta rollerna möjliggjorde samtal om samarbetet mellan terapeut och klient, att kunna uttrycka vad var och en känner och tänker. Detta kan jämföras med denna studies resultat, där deltagarnas erfarenhet av ombytta roller är att det innebär ett givande och tagande, som i sin tur är helande och kraftfullt.

Kopplat till studiens frågeställning om samforskningen är användbar och i så fall varför, anser författarna att en del av samforskningens vinster ligger i att det är ett humant sätt att få fram kunskap från människor i en utsatt situation. Studiens resultat pekar på att själva rollbytet mellan klient och behandlare innebär något positivt för de som medverkar och inte minst för klienterna.

Mellanmänskliga relationer och dialoger

I de manualbaserade metoderna som kommit att bli vanliga inom det psykosociala arbetet ifrågasätts relationens betydelse när man arbetar med människor (Wächter, 2006). Detta är något som går i motsatt riktning mot vad Andersen (2011) säger. Han talade om två sorters förändring där den ena handlar om att påverka/instruera en annan person att göra annorlunda, och den andra typen av förändring är något som sker inom en person. Den senare kommer framförallt fram i samspel med andra människor, medan den första är mer begränsande för personen. Studiens resultat visar att relation och dialog är viktiga inslag i förändringsarbetet, något som framkommit via samforskningssamtalet. Det är i relationen som förändringen sker. Samforskningen kan med detta ses som en motvikt till samhällets fokus gällande effektivitet och mätning, där relationen kommer i skymundan.

Studios resultat visar hur samforskningen fokuserar på relationen mellan klient och behandlare, man ville ta reda på hur relationen har uppfattats av klienten, vilket kunde fås fram via samforskningens form. En form som kan jämföras med hur Mårtenson Blom och Wrangsjö (2013) beskrev intersubjektiviteten, dvs. att människor försöker förstå vad som händer mellan dem både på en explicit och en implicit nivå. Intersubjektivitet är den sfär i vilken människor möts och kontakt skapas. Författarna drar slutsatsen att samforskningssamtalet hör hemma i detta område där mötet, kontakten, relationen och samtalet är i fokus. Kopplat till studiens fråga om samforskningens användbarhet, är författarnas reflektion att samforskningen rör sig i det område som enligt forskningen visat sig vara till nytta för behandlingsresultatet, dvs. relationsfaktorer (Lambert et al., 2001).

Kunskap

Denna studies resultat visar att samforskningssamtalen bidragit till kunskap på olika nivåer för deltagarna. Teamkänslan har stärkts i gruppen och de har hittat en gemensam grund i hur de ser på förändringsarbetet. Även på individnivå hos varje behandlare har man tillgodogjort sig kunskap. Det som behandlarna får ut av samforskningssamtalet förs vidare till det individuella behandlingsarbetet. Deltagarnas erfarenheter visar att när många liknande reflektioner från klienterna återkommer om t.ex. de små gesternas betydelse, integreras dessa i varje behandlare som tar det vidare in i nästa möte med en ny klient; det blir till ny värdefull kunskap att ha med sig i sitt fortsatta arbete. Wallmarks (2008) rapport visade att kunskapen som behandlaren inhämtar från samforskningssamtalen integreras och används i det fortsatta arbetet, och på så vis förs vinsten i form av kunskap åter till verksamheten. Deltagarna i denna studie reflekterar också över vad samforskningen kunde innebära för klienterna. Deras slutsatser är att klienterna verkade nöjda både med formen för samtalet samt de erfarenheter de tog med sig därifrån. Att få upprättelse, att bli lyssnad på och att få ett bra avslut i behandlingsprocessen är saker som kom fram. En studie som stödjer detta resonemang är Ronnås (2014) som visade att klienterna uppskattade särskilt att de fått ta del av terapeuternas tankar om terapin samt att de hade blivit lyssnade på. Att se på samforskningen som ett bra avslut av behandlingsprocessen, som i sin tur gagnar klienterna var något som reflekterades över av denna studies deltagare. Liknade erfarenheter finns på en arbetsplats där man provat samforskning, där det visade sig att patienterna upplevt att samforskningen blev som en positiv del deras återhämtningsprocess (Borgengren, 2006).

Genom de processer som samforskningen innebär påverkas förförståelsen, den utvidgas av andras berättelser som ger ny kunskap och ny förförståelse. Andersen (2011) beskrev denna process eller rörelse som den hermeneutiska cirkeln. Det är just förståelsen som är central i hermeneutiken till skillnad från naturvetenskapen som vill ha fram förklaringar (Andersson, 1979). Det som framkom av studiens resultat är att samforskningssamtalen ger mycket feedback i vad som kunde gjorts annorlunda respektive vad som var bra i behandlingen; reflektionen var att samforskningen ger mycket kunskap om just det. Det är samforskningssamtalets form som möjliggör utforskandet och sökandet av en djupare förståelse av klienternas erfarenheter av behandlingen. Av deltagarna i denna studie framkom att de som grupp befinner sig i en pågående lärandeprocess även när de inte utför samforskningssamtal; detta framförallt genom den rapport som de arbetar med samt att de

reflekterar tillsammans om de samtal som genomförts. Behandlarna får även insyn i varandras arbeten, vilket skapar teamkänsla.

Jämvikt

Studiens resultat visar att samforskningen är en icke-hierarkisk metod, behandlare och klient möts på en jämlik nivå och det är en möjlighet för klienten att uttrycka sin uppfattning och upplevelse av behandlingen. Inom den narrativa terpin ses klienten som expert på sitt eget liv (Morgan, 2007), och man har en form av reflekterande position genom så kallade utomstående vittne. Det handlar om att klienten får lyssna på sin egen berättelse genom vittnet, och på så sätt få möjlighet att se på sig själv med nya ögon och förstå hur olika relationer och kontakter genom livet har format personen (White, 2012). Författarnas reflektioner är att det finns paralleller mellan samforskningen och synsättet inom den narrativa terpin. Den icke-hierarkiska relationen mellan behandlare och klient är något som även beskrevs av Mårtensson Blom (2006), och som bidrar till att klienten genom samforskningen blir mer delaktig i behandlingen på en mer jämlik nivå med behandlaren.

Dessutom visar studiens resultat att det inte bara är förhållandet mellan behandlare och klient som jämnats ut; även inom behandlargruppen skapades en jämvikt då alla växlar mellan de olika rollerna i samforskningen samt att alla deltar, man gör det tillsammans och det skapar en ödmjuk och trivsamt atmosfär. Då studiens resultat visar att eventuella hierarkier jämnats ut och bidragit till ett trivsamt arbetsklimat, frågar sig författarna om det kan innebära att deras möjlighet till lärande på gruppnivå ökar; detta kopplat till studiens frågeställning huruvida samforskning är användbar och varför. Som stöd för denna tes finns Linds och Carlssons (2006) resultat som visade att möjligheten till metodutveckling blev större genom att via samforskning lära sig tillsammans.

Inre och yttre förutsättningar

Något som framkom i resultatet är att det är viktigt att ha en chef som är engagerad i samforskningen och intresserad av brukarperspektivet, samt att denne kan argumentera för metoden både uppåt och nedåt i organisationen. Dahl och Greiff (2008) bekräftade detta i sina slutsatser; om vikten av en tydlig ledning som formulerar uppdraget med samforskning som alla berörda får ta del av. Författarna reflekterar över att det kan vara svårt att få med sig chefer på alla nivåer i en organisation till att satsa på samforskning. Det kräver ett gott och nära samarbete mellan behandlare och chefer, och det kräver tid och engagemang. Detta

resonemang stöds av Wagners (1998) resultat där det framkom att genomförandet inte hade varit möjligt utan allas, dvs. de intagnas, personalens samt ledningens, positiva inställning.

När det gäller inre förutsättningar framkommer i studiens resultat att det är viktigt att delta i samforskningen utifrån sina egna förutsättningar, samtidigt som det är viktigt att hela arbetsgruppen är med. Något som styrker detta är den studie som gjordes på Kriminalvårdsanstalten i Kalmar, där inte alla i arbetsgruppen deltog i samforskandet. Det visade sig att de som inte deltagit fortsatte ha sin gamla syn på arbetet och de intagna, medan de som deltagit i samforskandet hade fått en mer positiv inställning (Wagner, 1998).

I resultatet visar det sig även att det krävs en del av både varje enskild behandlare samt hos arbetsplatsen som sådan innan man kan sätta igång med samforskningen. Förberedelse genom att läsa litteratur på området är bra, och att det finns material som är anpassat för barn är viktigt. Dessutom reflekterar deltagarna över att det krävs en del mod av behandlarna för att våga släppa på kontrollen och bli granskad inför sina kollegor. Detta stämmer överens med det resultat som gjordes i Buviks och Wächters (2006) undersökning, där det framkom att det krävs mod av behandlarna att genomföra samforskningssamtal, då det innebär att man lämnar ut sig inför klienten.

Sammantaget visar studiens resultat att det krävs en del förberedelse och engagemang hos alla på en arbetsplats för att samforskningen ska kunna genomföras på ett tillfredsställande sätt. Om dessa förutsättningar inte finns drar författarna slutsatsen att samforskning inte är en bra idé. Författarnas reflektioner är att det krävs kunskap om relationens betydelse i terapi och behandling hos både behandlare och chef för att vilja satsa på samforskning. Har man inte kunskapen, förstår man heller inte nyttan med samforskningen.

Hinder och svårigheter

Det som framkommer i resultatet är att tiden kan ses som ett hinder. Deltagarnas erfarenhet är att de lyckats implementera samforskningen utifrån att det funnits en tolerans och en medvetenhet om att det ska få ta tid. De ser att det har varit en förutsättning för att ha kunnat arbeta med samforskning under så lång tid. De är tydliga med att samforskning behöver få ta tid. Det är inget man gör en gång om man vill ha det som en metod inom sin verksamhet. Tidens betydelse stöds av Dahl och Greiff (2008), som konstaterade att de inte lyckats med samforskningen fullt ut med förklaringen att implementeringsarbetet var svårt och tog tid.

Ett annat hinder som framkommer i studiens resultat är att det kan vara svårt att få chefers godkännande till samforskning, då samhället idag strävar efter evidens och mätbarhet. Förutom att det tar tid, kräver samforskningen även många personers deltagande. Ronnås (2014) studie visade att samforskningen kräver mycket förberedelse som tar tid, vilket andra utvärderingsmetoder, såsom exempelvis Session Rating Scale, inte gör.

Ytterligare hinder och svårigheter som framkommer i resultatet är att samforskningen kräver en trygg arbetsgrupp utan prestige och konkurrens, särskilt med tanke på att varje behandlare behöver vara beredd på att bli granskad av både kollegor och klienter. Buviks och Wächters (2006) resultat visade att det var krävande för behandlarna att inte ha förberett frågor till samforskningssamtalet trots att det var så man kommit överens om att göra; det krävdes mod att våga vara ärlig och personlig.

Författarnas reflektion kring de hinder och svårigheter som framkommer i resultatet är att det möjligen är just dessa tillsammans med de förutsättningar som redovisades ovan, som talar emot att använda samforskningen som metod. En fundering som uppstår hos författarna är dock att resultatet även visar att samforskning kan skapas och genomföras på olika sätt utifrån varje arbetsplats förutsättning, vilket delvis talar emot detta.

Vinster

Kjellberg (2001) tog upp att effektiva behandlingsinsatser innebar stora vinster för individer, familjer och barn, men att det också gav stora samhällsekonomiska vinster. Liknande resonemang för även denna studies deltagare. I resultaten framkommer en diskussion kring att den stora vinsten finns i att klienterna får vad de behöver, och att de känner sig nöjda. Även när det gäller de rent ekonomiska vinsterna kopplar deltagarna det till att om man säkerställer kvaliteten på behandlingsinsatserna, kan det generera vinster eftersom klienterna får rätt insats. I Borgengrens (2006) resultat framkom att samforskningssamtalet kan vara en hjälp i utvecklandet av behandlings- och terapeutyrket, som handlar om hur behandlaren betar sig, pratar och agerar i mötet med patienten. Annat som framkom var att patienterna upplevde samforskningen som en positiv del i deras återhämtningsprocess.

Ytterligare vinster är den kompetensutveckling som samforskningen bidrar med. Detta är något som även togs upp av Borgengren et al., (2006), som beskrev att behandlarna fick feedback på sitt arbete i samforskningssamtalen och att återkopplingen blev ett lärande för behandlarna.

Deltagarna beskriver att det inte bara blir ett lärande för behandlaren utan även för hela gruppen, kunskap återvinns tillbaka in i verksamheten. Samforskningen innebär att de får en gemensam grund att se på förändringsarbetet, vilket skapar en teamkänsla som leder till ett gott arbetsklimat. I studiens resultat framkommer också ett resonemang kring att ett gott arbetsklimat förmodligen bidrar till ökad trivsel och låg personalomsättning, vilket borde bidra till färre sjukskrivningar som i förlängningen även minskar arbetsgivarens utgifter.

I studiens resultat framkommer också en annan vinkel på vinster med samforskning som handlar om socialtjänstens kostnad för placerade barn och ungdomar. Samforskningen bidrar med information och kunskap om klienternas erfarenheter vid placeringar. Detta i sin tur kan bidra till nödvändiga och bra förändringar på rutiner och förhållningssätt i samband med placering, vilket kan skapa inte bara mänskliga vinster utan också ekonomiska. Författarna har inte funnit stöd i någon litteratur eller tidigare forskning gällande eventuella vinster av samforskning kopplat till placeringar, men nära till hands ligger Buviks och Wächters (2006) konstaterande att samforskning är ett sätt att kvalitetssäkra arbetet.

Evidens

Det är strävan efter effektivitet och visat gott resultat som drivit på efterfrågan av evidensbaserade metoder inom det sociala arbetet (Gustafsson & Weine, 2006). Detta är något som ifrågasatts av Bohlin och Sager (2012), som menade att det är svårt att avgränsa problem inom det sociala arbetet och som specifikt hjälps av en viss metod. De hänvisade till olika studier som visade att metoder i sig har liten betydelse av behandlingsresultatet. Detta är något som bekräftades av Lamberts et al. (2001) studie som visade att relationens betydelse står för 30 % och metoden står för 15%. Tom Andersen intresserade sig för relationens betydelse i terapi och behandling; han menade att det är i relationen du återfinner kvaliteten för hur utfallet för behandlingen blir (Andersen, 1995). Genom samforskningen ville Andersen få kunskaper som bidrog till en ökad förståelse kring relationer, till skillnad från naturvetenskapen som söker förklaringar som är generaliserbara. Något som talar emot det Andersen säger, är vad Mårtensson Blom (2006) kom fram till där slutsatsen drogs att kunskapen som samforskningen bidrog med kunde bli generaliserbar inom yrkeskåren. Även Borgengren (2006) kom fram till att samforskningen kunde råda bot på att all den kunskap som fanns inom psykiatrien var svår att samla och göra till gemensam kunskap; samforskningen skulle öka patienternas inflytande och skapa större förståelse och kunskap hos behandlarna. I denna studies resultat framkommer å andra sidan att kunskapen som

erhölls via samforskningen inte kan bli generaliserbar, men att man kan urskilja mönster av viktig kunskap via den sammanställning som görs. Deltagarna i denna studie har under åtta år dokumenterat sitt arbete med samforskning och sammanställer det i en rapport. Slutligen kan man se att, trots allt engagemang och all kunskap som denna studies alla delar visar på, värderas samforskning lågt i dagens samhälle utifrån ett evidensbaserat sätt att se på forskning.

I denna studies resultat framkommer tankar om samforskning kopplat till evidens på följande sätt: den evidensbaserade praktiken stödjer sig på tre ben, vilka är brukarperspektivet, praktiken och forskningen; slutsatsen är att samforskningen finns inom två av dessa ben, dvs. brukarperspektivet och praktiken. Samforskningen kan således inte sägas vara evidensbaserad i den meningen att det går att generalisera några data, däremot står den sig bra som en utvärderingsmetod som kan kombineras med andra metoder såsom exempelvis enkätundersökningar.

En annan vinkel på evidensen är, likt denna studies resultat visar, att samforskningen fokuserar på relation och samtal, vilket i sin tur ligger i nära anslutning till den psykoterapiforskning som finns angående relationens och alliansens betydelse för behandlings- och terapieresultat (Andersen, 1995). Samforskningen kan med andra ord ses röra sig inom den domän som enligt forskning visat sig vara en av de viktigaste faktorerna gällande behandlings- och terapieresultat.

Metoddiskussion

Metoddiskussionen inleds med en diskussion om metodvalen därefter studiens tillförlitlighet följt av de etiska övervägandena.

Syftet med studien var att få en fördjupad kunskap och en ökad förståelse av samforskning som kvalitets- och utvärderingsmetod. Utifrån det bedömdes en kvalitativ ansats som mest lämplig, då den syftar till att få en fördjupad kunskap om det ämne som ska undersökas (Lundh & Nilsson, 2018). För att få en fördjupad förståelse av samforskning valdes en befintlig arbetsgrupp som arbetar med familjebehandling och använder samforskning som utvärderingsmetod. Det är en homogen grupp, vilket passar en studie som denna, då deltagarna inte behöver väljas via slumpmässigt urval eftersom inga generaliseringar till andra arbetsgrupper gjordes (Millward, 1995, refererat i Hylander, 2001). Datasamlingen gjordes genom fyra enskilda semistrukturerade intervjuer och en fokusgrupp. Genom att kombinera fokusgrupp med enskilda intervjuer stärks validiteten, då

möjligheten ges att jämföra den inhämtade datan från de olika teknikerna. Fokusgrupper ger möjligheten till ett djup i det ämne som ska utforskas, och det blir en gruppeffekt när deltagarna både kan ifrågasätta och förklara för varandra (Wibeck, 2010). Fokusgrupp är en mer naturlig form för samtal jämfört med strukturerade intervjuer. Detta gagnar möjligheten för moderatorn att stanna upp när nya ämnen kommer fram och få deltagarnas olika reaktioner på dessa. Deltagarna lär sig något samtidigt som de delar med sig av sina erfarenheter. Det finns således fördelar med fokusgrupp, men samtidigt finns begränsningar som kan yttra sig i att deltagarna kan bli begränsade av den dynamik som kan uppstå och känna sig pressade att tycka lika (Hylander, 2001). I denna studie blev resultaten från fokusgrupp respektive de enskilda intervjuerna samstämmiga, varför inga urskiljningar av deltagarnas olika svar behövde göras. Wibeck (2010) betonar att det är viktigt att inte övertolka det insamlade materialet. Författarna har strävat efter att vara så transparanta som möjligt och stärkt tolkningarna med citat. Författarnas uppfattning kring gruppdynamiken i fokusgruppsintervjun, och om den möjligen påverkat deltagarnas svar, är att det inte varit fallet. Det går dock inte att helt utesluta den risken.

Valet av tematisk analys gjordes främst utifrån att metoden bedömdes som lämplig utifrån studiens syfte, det är en flexibel metod som upptäcker teman och begrepp. Den passar då den ger beskrivningar utifrån en stor mängd insamlade data, vilket de kvalitativa intervjuerna bidrar med. Det finns ett tydligt tillvägagångssätt för hur den tematiska analysen går till, vilket författarna används sig av i denna studie. Under analysen av intervjumaterialet utarbetades nio teman, som utgjorde studiens resultat. Deltagarnas beskrivningar var som nämnts samstämmiga och deras upplevelser och erfarenheter liknade varandras. De hade en samsyn i vad samforskning är, och på vilket sätt den hade påverkat både enskilda behandlare och arbetsgruppen. Författarna skilde därför inte ut de olika deltagarnas beskrivningar. Genom den samstämmighet som fanns, drar författarna den slutsatsen att det går att göra en viss generalisering av datan som framkommit.

Författarna valde att lyssna och inte transkribera den inhämtade datan, vilket skiljer sig från det Braun och Clarke (2006) presenterar. Under analysarbetet har författarna kontinuerligt fört en diskussion genom alla stegen för att koppla resultatet med teori och tidigare forskning för att kunna besvara studiens frågeställningar.

Studiens tillförlitlighet

Wibeck (2010) skriver om fokusgruppens trovärdighet, och menar att det finns en fara med fokusgruppsstudier då det kan finnas risk för att deltagare påverkas av gruppsyck. Bedömningen gjordes att den faran inte var särskilt stor, eftersom författarna var samtalsledare och drog slutsatsen att diskussionerna var öppna och tillåtande.

En aspekt av reliabilitet och validitet är författarnas förförståelse och möjlighet att vara objektiva. Är det möjligt att den kunskap som kommer från intervjuerna kan vara objektiv? Ett sätt att handskas med detta är genom reflexiv objektivitet, vilket innebär att man reflekterar över hur ens egna förförståelse kan påverka den data som kommer ur intervjuerna (Kvale & Brinkmann, 2014). Författarna har i möjligaste mån försökt reflektera över sina respektive förutfattade meningar i ämnet. Ingen av författarna hade någon kunskap att tala om vad gäller samforskning innan studien genomfördes.

Etiska ställningstaganden

Inför arbetet med denna studie reflekterades över olika etiska aspekter. Dessa diskuterades i samband med att planeringen och genomförandet av studien påbörjades. Till enhetschefen skickades information om studiens syfte i form av ett avtal som hen fick skriva under och på så sätt ta sitt ansvar för sin verksamhet och sina arbetstagare. Deltagarna fick skriva på informerat samtycke där studiens syfte beskrevs och att materialet var anonymiserat (se bilaga 3). Intervjuguiden innehöll inga frågor som berörde de klienter som behandlarna möter i sitt arbete, vilket innebär att studien inte innehåller känsliga uppgifter. I samtyckesblanketten framgick anonymitet för deltagarna, men som Wibeck (2010) lyfter fram är det omöjligt att garantera att inte någon i fokusgruppen sprider information som någon av deltagarna sagt i fokusgruppen.

Framtida forskning

Utifrån denna studies resultat väcktes intressanta uppslag för framtida forskning. Det framkom en samstämmighet hos deltagarna om deras uppfattning kring samforskning. I en framtida forskning skulle det vara intressant att jämföra denna studies resultat med andra arbetsgrupper, som arbetat med samforskning. Frågor om likheter och skillnader mellan olika arbetsgrupper skulle kunna vara forskningsfrågor, samt om andra arbetsgrupper skulle vara samstämmiga eller inte.

En annan intressant frågeställning för vidare forskning skulle kunna vara att undersöka klienternas upplevelser av att ha deltagit i samforskning. Relationens betydelse för

återhämtning och goda erfarenheter av behandlingen kunde vara intressant fokus i studien. En ytterligare forskningsfråga kan vara huruvida klienterna fått en förändrad upplevelse av socialtjänsten. I denna studie framkom reflektioner kring att klienterna verkar ha upplevt samforskningen positivt. Detta ger författarna ytterligare uppslag för framtida forskning, och en tredje frågeställning skulle således kunna vara, att undersöka om antagandet att samforskning upplevs positivt av klienterna stämmer eller inte.

Från resultatet i denna studie drog deltagarna slutsatsen att samforskning kan göras i alla olika verksamheter som innehåller mellanmänniska relationer. Relationen har stor betydelse för behandlingsresultat, vilket påvisas i studien. Ytterligare förslag till framtida forskning kan vara att studera olika verksamheter, exempelvis skola, socialtjänst eller sjukvård, och i dessa undersöka relationens betydelse kopplat till mål och resultat. Exempelvis skulle relationen mellan lärare och elev, och vilken betydelse den har för lärandet, kunna studeras eller relationen mellan patient och läkare kopplat till tillfrisknande.

Slutsats

Utvärdering kan ske på många olika sätt, och denna studies resultat visade att deltagarna har uppfattat att samforskning är en bra utvärderingsmetod. Studien visade att samforskning är något som beskrivs positivt och den ger många beskrivningar som styrker nyttan. Oavsett vilka begränsningar studien haft, är det författarnas uppfattning att den bidrog till mycket kunskap och förståelse av samforskning, vad samforskningen kommer ifrån, hur den kan användas, vilka svårigheter som kan kopplas till samforskningen och hur den förhåller sig till forskning och evidens. Samforskningen kan ses som en av flera utvärderingsmetoder och som ett gott tillägg eller kanske motvikt till den strävan dagens forskning och samhälle har av generaliserbara metoder och mätbarhet. Författarna tror att samforskning kan vara ett möjligt alternativ på olika arbetsplatser, och inte minst inom socialtjänsten, för att ta reda på klienternas uppfattning av kontakten och behandlingen.

Denna studies teori och tidigare forskning visade enligt författarna att samforskningen är sammanlänkad med en rad olika begrepp, teorier och synsätt. Dessa går in i varandra, överlappar varandra och stärker varandra på ett sätt som ibland gjort det svårt att urskilja vilken teori som stödjer en viss del av empirin.

Studien visade att de positiva beskrivningarna av samforskning är dominerande och genomgående i hela studien. Den visade även att samforskning, där den använts, uppfattas

vara användbar som kvalitets- och utvärderingsmetod, och den har även visat goda effekter för att upprätthålla bra kvalitet på behandlingsinsatser.

Det har framkommit några aspekter med samforskning som är mindre bra. Det är framförallt tidsaspekten och att det kräver mångas inblandning och engagemang, som kan innebära att det är svårt att genomföra på vissa arbetsplatser. Dessutom krävs kunskap om relationens betydelse vare sig man arbetar med terapi/behandling eller i en annan verksamhet där mellanmänniska relationer är i fokus.

Referenser

- Andersen, T. (1995). Klienter og terapeuter som samforskere for å øke terapeutens sensitivitet. *Fokus på familien*, 23(4), 193–200.
- Andersen, T. (1996). Forskning av behandlingspraksis: Hva skal eller hva bør eller hva kan slik forskning være? *Fokus på familien*, 24(1), 3–15.
- Andersen, T. (2001). Uttrykkens betydelse i behandling och forskning – Några övergående formuleringar. I E. Kjellberg (Red.), *Man kan inte så noga veta* (ss. 41–74). Mareld.
- Andersen, T. (2006). Reflekterende samtaler; min versjon. I H. Eliassen & J. Seikkula (Red.), *Reflekterende prosesser i praksis: Klientsamtaler, veiledning, konsultasjon og forskning* (ss. 33–49). Universitetsforlaget.
- Andersen, T. (2011). *Reflekterende prosesser - Samtal och samtal om samtalen*. Studentlitteratur.
- Anderson, H. (1999). *Samtal, språk och möjligheter*. Mareld.
- Andersson, S. (1979). *Positivism kontra hermeneutik*. Korpen.
- Bergmark, A. & Lundström, T. (2011). Evidensbaserad praktik i svenskt socialt arbete. Om ett programs mottagande, förändring och möjligheter i en ny omgivning. I I. Bohlin & M. Sager (Red.), *Evidensens många ansikten - Evidensbaserad praktik i praktiken* (ss. 163–183). Arkiv.
- Borgengren, M. (2006). Samforskning om vårddmøten. I M. Borgengren, C. Buvik, E. Carlsson, K. Gustafsson, A. Lind, B. Weine & A. Wächter (Red.), *Samforskning – att lära av klienten* (ss. 157–188). Mareld.
- Borgengren, M., Buvik, C., Carlsson, E., Gustafsson, K., Lind, A., Weine, B. & Wächter, A. (Red.). (2006). *Samforskning - att lära av klienten*. Mareld.
- Borgengren, M. & Wahlström, M. (2008). Vad i det familjeterapeutiska arbetet ger förändringar? I B. Philips & R. Holmqvist (Red.), *Vad är verksamt i psykoterapi?* (ss. 120-139). Liber.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

- Buvik, C. & Wächter, A. (2006). En utmaning för alla. I M. Borgengren, C. Buvik, E. Carlsson, K. Gustafsson, A. Lind, B. Weine & A. Wächter (Red.), *Samforskning - att lära av klienten* (ss. 9–90). Mareld.
- Carlsson, E. & Lind, A. (2006). Vad gör en förändringsprocess möjlig? I M. Borgengren, C. Buvik, E. Carlsson, K. Gustafsson, A. Lind, B. Weine & A. Wächter (Red.), *Samforskning - att lära av klienten* (ss. 129–156). Mareld.
- Dahl, J. & Greiff, M. (2008). *Samforskning - Ett utvärderings- och kompetensutvecklingsprojekt med familjen som lärare* (FoU-rapport 42:2008). FoU.
- Gustafsson, K. & Weine, B. (2006). Klienten som lärare. I M. Borgengren, C. Buvik, E. Carlsson, K. Gustafsson, A. Lind, B. Weine & A. Wächter (Red.), *Samforskning - att lära av klienten* (ss. 91–129). Mareld.
- Hylander, I. (2001). *Fokusgrupper som kvalitativ datainsamlingsmetod* (Rev. uppl.) (FOG-Rapport, 2001:42). Forum för organisations- och gruppforskning.
- Kjellberg, E. (Red.). (2001). *Man kan inte så noga veta... Barnpsykiatriska utredningar tillsammans med socialtjänsten. Praktik och forskning genom reflekterande processer*. Mareld.
- Koser, L. (2018). *Samforskning i socialtjänst – Delrapport 1: Metodbok – erfarenheter* (Delrapport 1, 2018:1). Stockholms stad BFB.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun* (3. Uppl.). Studentlitteratur.
- Lambert, M. J. & Barley, D. E. (2001). Research summary on the therapeutic relationship and psychotherapy outcome. *American Psychological Association*, 38(4), 357–361.
- Lundh, L-G. & Nilsson, A. (2018). *Psykologin som vetenskap - Vetenskapsteoretiska och forskningsmetodologiska grunder*. Studentlitteratur.
- Lundsbye, M., Sandell, G., Währborg, P., Fälth, T. & Holmberg, B. (2010). *Familjeterapins grunder - Ett interaktionistiskt perspektiv, baserat på system-, process- och kommunikationsteori*. Natur & Kultur.
- Morgan, A. (2007). *Vad är narrativ terapi?* Mareld.
- Morgan, D. L. (1997). *Focus Groups As Qualitative Research* (2. uppl.). Sage Publications.
- Mårtensson Blom, K. (2006). Samspele, samtala, samforska - om ömsesidiga processer i terapi och forskning. *Fokus på familjen*, 35(4), 257–276.

- Mårtensson Blom, K. & Wrangsjö, B. (2013). *Intersubjektivitet - det mellanmännliga i vård och vardag*. Studentlitteratur.
- Petitt, B. (2016). *System, context and psychotherapy. Towards a unified approach*. CreateSpace Independent Publishing Platform.
- Ronnås, B. (2014). *Samforskningssamtal - en möjlighet i pågående terapi* [Psykoteraeutexamensarbete, S:t Lukas utbildningsinstitut, Ersta Sköndal Högskola]. Ersta Sköndal Högskola.
<http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A697224>
- Seikkula, J. (1996). *Öppna samtal. Från monolog till levande dialog i sociala nätverk*. Mareld.
- Sundet, R. (2006). Reflekterende prosesser - noe mer enn refleksjon? I H. Eliassen & J. Seikkula (Red.), *Reflekterende prosesser i praksis - Klientsamtaler, veiledning, konsultation og forskning* (ss. 15–32). Universitetsforlaget.
- Söderquist, M. (2009). “Jag visste direkt att det skulle bli bra” - Om öppna utvärderingar. *Svensk Familjeterapi*, 20 (2), 4–7.
- Wagner, J. (1998). Samtal innanför murarna. Återblickar och betraktelser. *Fokus på familien*, 26(3), 131–144.
- Wallmark, J. (2008). *Samforskning i behandlingsteam - Ett sätt att undersöka förändringsfaktorer i behandlingsarbete - Metod och återverkningar* (FoU Södertörns skriftserie, 63/08). FoU.
- White, M. (2012). *Kartor över narrativ praktik*. Studentlitteratur.
- Wibeck, V. (2010). *Fokusgrupper - Om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Studentlitteratur.
- Wächter, A. (2006). Något om boken. I M. Borgengren, C. Buvik, E. Carlsson, K. Gustafsson, A. Lind, B. Weine & A. Wächter (Red.), *Samforskning - att lära av klienten* (ss. 7–8). Mareld.
- Ödman, P-J. (1979). *Tolkning förståelse vetande. Hermeneutik i teori och praktik*. Almqvist & Wiksell.

Bilaga 1. Intervjuguide fokusgruppen

Vilka är förutsättningarna för samforskning?

Antal anställda

Kompetens/erfarenhet

Organisationen

Arbetstid

Utrustning

Tidsåtgång

Planering

Logistik

Vilka är hindren för samforskning?

Samma som ovan

Vad associerar ni till när ni tänker på samforskning?

Vad är bra med samforskning?

Nyttan

Styrkor

Vinster – för vem?

Ekonomiskt – om så – på vilket sätt?

Kunskap

Vilka är de största utmaningarna när det gäller användandet av samforskning?

Vilka problem finns det med samforskning?

Hur ser ni på samforskningens roll kopplat till evidens och mätbarhet?

Går det att generalisera?

Hur ser ni på samforskningens roll kopplat till kunskapsbegreppet och kunskapen som sådan?

Bilaga 2. Intervjuguide enskilda intervjuer

- Hur länge har du arbetat med familjebehandling?
- Hur länge har du arbetat med samforskning?
- Vilken utbildning har du?
- Vilket/vilka ord kommer upp när du hör ordet samforskning?
- Hur många arbetar i er arbetsgrupp?
- Hur många personer behöver vara involverade i samforskningen?
- Har ni olika roller i er arbetsgrupp?
- Kan vem som i gruppen leda och genomföra samforskning med klienter?
- Beskriv din uppfattning av metoden? Hur viktig är metoden för dig?
- Vad ser du är styrkan av samforskning för er som arbetsgrupp?
- Vad tänker du på innan och vad får dig att föreslå samforskning som utvärderingsmetod med en familj?

Bilaga 3. Samtyckesblankett

Information om studien

Denna fokusgrupp är en del av ett forskningsprojekt som undersöker samforskning som utvärderingsmetod. Projektets forskningshuvudman, det vill säga den organisation som är ansvarig för studien, är Lunds universitet. Studenterna som genomför studien går på psykoterapeutprogrammet med inriktning familjeterapi.

Den fråga som studenterna vill ha belyst är styrkor och svagheter med att använda samforskning som utvärderingsmetod samt att få en större kunskap om densamma. Studiens frågeställningar är: Vad är bra med samforskning? Vad är mindre bra med samforskning? Hur möter samforskningen dagens krav på evidens och mätbarhet? Datainsamlingen sammanställs av studenterna.

Ditt deltagande

Deltagandet är helt frivilligt, och du kan när som helst avbryta din medverkan. Du kommer som deltagare både i fokusgruppen samt i de enskilda intervjuerna att vara helt anonym. Den enda information som kommer att användas i studien är den gemensamma diskussion gruppen har i fokusgruppen samt svaren från de enskilda intervjuerna. Ditt deltagande i fokusgruppen och dina åsikter du delgett kan inte på något vis spåras tillbaka till dig som person eller er som arbetsgrupp. Alla beskrivningar av kontexten kommer att vara generella.

Vi kommer inte att efterfråga känsliga personuppgifter och således kommer uppsatsen att publiceras och bli synlig och sökbar. Fokusgrupp samt enskilda intervjuer kommer att spelas in via filmkamera.

Du är välkommen att kontakta oss med frågor om du undrar något.

Ansvarig forskare:

Per Johnsson, docent, Lunds universitet. per.johnsson@psy.lu.se, 0462228771.

Psykoterapeutstudenter: Anette Axelsson, an4420ax-s@student.lu.se, 0703671441
och Ann-Charlotte Alm Reich, an2882al-s@student.lu.se, 0723736234.

Tack för din medverkan!

Samtycke

Var vänlig välj samtliga påståenden om du vill delta i studien:

- Jag har fått information om studien så att jag förstår vad den går ut på.
- Jag vet att jag när som helst kan dra mig ur studien.
- Jag samtycker till att delta i studien.

Datum

Underskrift

Namnförtydligande